Materiał do strategii Rozwoju Wolontariatu w Polsce 2035

Dokument opracowany w Narodowym Instytucie Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Warszawa, 30.10.2026 r.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO

NIW Narodowy Instytut Wolności

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030

Korpus Solidarności

Spis treści

Spis treści ... 2
Wprowadzenie ... 3
Struktura i logika dokumentu ... 6
Rozdział 1. Wolontariat. Diagnoza stanu obecnego i scenariusze przyszłości ... 7
1.1. Wolontariat i aktywność społeczna w świetle syntezy badań ... 8
1.2. Kluczowe wyzwania rozwoju wolontariatu. Perspektywa jakościowa ... 9
1.3. Przyszłość wolontariatu ... 18
1.3.1. Trendy społeczne wpływające na rozwój wolontariatu ... 19
1.3.2. Scenariusze przyszłości ... 22
Scenariusz 1: Wolontariat „niejedno ma imię" ... 22
Scenariusz 2: Wiele wymiarów pomagania - nowa mapa wolontariatu ... 23
Scenariusz 3: Wolontariat sieć wsparcia – nie „łatanie dziur" ... 24
Scenariusz 4: Wolontariat XXI wieku -między sztuczną inteligencją a ludzką empatią ... 25
1.4. Kluczowe wnioski z diagnozy i scenariuszy przyszłości ... 26
Rozdział 2. Kierunki działań strategicznych ... 29
2.1. Wizja rozwoju wolontariatu 2035 ... 30
2.2. Obszary zmian ... 31
Rozdział 3. Rekomendacje ... 36
3.1. Nowe rozumienie wolontariatu i różnorodne jego formy ... 36
3.2. Różnorodne ścieżki angażowania się i wzmacnianie jakości doświadczenia wolontariackiego ... 39
3.3. Rozwój spójnej architektury wsparcia wolontariatu ... 42
3.4. Państwo wspierające zaangażowanie obywatelskie ... 44
Podsumowanie ... 50
Kluczowi aktorzy we wdrażaniu Strategii ... 51
Warunki skutecznego wdrażania Strategii ... 53

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Wprowadzenie

Strategia Rozwoju Wolontariatu powstaje w momencie, w którym wolontariat w Polsce znajduje się w okresie istotnych przemian. Z jednej strony aktywność społeczna pozostaje ważnym zasobem społecznym – szczególnie wyraźnie ujawnia się w sytuacjach kryzysowych. Z drugiej strony zmieniają się formy angażowania się, oczekiwania wobec wolontariatu oraz warunki, w jakich organizacje i instytucje współpracują z wolontariuszami.

Strategia powstawała w wyniku procesu partycypacyjnego realizowanego od czerwca do lipca 2026 r., w którym wzięło udział 46 osób tworzących Zespół Roboczy ds. Strategii Rozwoju Wolontariatu oraz spotkań konsultacyjnych w czasie Konferencji (23) NIW-CRSO oraz OFIP-u (20 osób)

NIW-CRSO zaprosił do udziału w procesie ekspertów i praktyków reprezentujących środowiska od dawna zaangażowane w rozwój wolontariatu w Polsce, korzystając z dwóch istniejących ciał eksperckich: Grupy roboczej ds. aktywizmu i wolontariatu przy Komitecie ds. Pożytku Publicznego, zajmującej się od dłuższego czasu tematyką wolontariatu i aktywności obywatelskiej, oraz Komitetu Organizacyjnego Obchodów Międzynarodowego Roku Wolontariatu IVY 2026, zrzeszającego przedstawicieli kilkudziesięciu podmiotów.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

W skład Zespołu weszli przedstawiciele i przedstawicielki organizacji rozwijających wolontariat, biznesu i wolontariatu pracowniczego, środowisk młodzieżowych i harcerskich, administracji publicznej oraz samorządów jak również eksperci z NIW-CRSO.

Lista członków Zespołu Roboczego

1.	Adam Niemkiewicz	Stowarzyszenie Morena
2.	Aleksandra Piasek	Forum Odpowiedzialnego Biznesu
3.	Agnieszka Lissowska-Lewkowicz	Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu
4.	Martyna Kowacka	Związek Harcerstwa Polskiego
5.	Paweł Łukasiak	Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce
6.	Joanna Kula	Fundacja BNP Paribas
7.	Jakub Lasek	Kierownik Wydziału Finansowania ZHP
8.	Paulina Koszewska	Prezeska Zarządu Forum Darczyńców, Fundacja PwC
9.	Paweł Filip	Departament Społeczeństwa Obywatelskiego KPRM
10.	Kalina Strzałba-Krawczyk	Narodowa Agencja Programu Erasmus+ i Europejskiego KS
11.	Krystian Wiśniewski	Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej
12.	Katarzyna Barcikowska	Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej
13.	Karol Krzyczkowski	Regionalne Centrum Wolontariatu w Gdańsku
14.	Katarzyna Kacprzyk	Ministerstwo Sportu i Turystyki
15.	Karolina Adamska-Woźniak	Forum Odpowiedzialnego Biznesu
16.	Marzena Atkielska	Fundacja Erste Bank Polska S.A
17.	Anna Okrój	Fundacja Miasta Sportu / Urząd Miasta Rumi
18.	Ewa Kalbarczyk	NIW-CRSO
19.	Małgorzata Misztela	NIW-CRSO
20.	Marzena Kuchta	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
21.	Katarzyna Kuchta	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
22.	Miłosz Ukleja	NIW-CRSO
23.	Anna Gałczyńska	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego
24.	Damian Kuźmiński	Urząd Miejski w Gdańsku
25.	Aleksandra Malinowska	Forum Darczyńców w Polsce
26.	Marta Dermańska	NIW-CRSO
27.	Izabela Molenda	NIW-CRSO
28.	Milena Skupień-Lisgarten	Stowarzyszenie MOST
29.	Marta Wójcik	Polski Czerwony Krzyż
30.	Anna Szczepanik	Polski Czerwony Krzyż
31.	Natalia Meszko	Regionalne Centrum Wolontariatu w Gdańsku
32.	Magda Dobranowska-Wittels	Stowarzyszenie Klon/Jawor
33.	Marta Walkowska	Grupa robocza ds. wolontariatu i aktywizmu
34.	Anna Wróblewska-Karasiuk	NIW-CRSO
35.	Dariusz Pietrowski	Caritas Polska
36.	Piotr Barbucha	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
37.	Ewa Kluszczyńska	Kujawsko-Pomorska Federacja Organizacji Pozarządowych
38.	Anna Zasadzińska	Narodowe Centrum Kultury
39.	Sylwia Jgielska	Fundacja PZU

40. Juliusz Gałkowski	Fundacja "Pomoc Polakom na Wschodzie"
41. Maria Dorota Szymańska	Hospicjum dla Dzieci i Dorosłych
42. Sylwia Noworyta	Związek Miast Polskich;
43. Barbara Labisko-Podolska	Ministerstwo Edukacji Narodowej
44. Piotr Choroś	Urząd Miasta Lublin, Unia Metropolii Polskich
45. Anna Kusy	Fundacja Inter Cars
46. Monika Ustrzycka	Fundacja ORLEN

Facylitacja procesu i opracowanie wkładu do strategii Firma Field: dr Marta Szaranowicz, Iza Gawęcka, Magdalena Stefańska, redakcja merytoryczna dokumentu Katarzyna Tadeusiak-Jeznach.

Przebieg procesu- partycypacyjnego opracowania materiału roboczego do Strategii Rozwoju Wolontariatu w Polsce

Punktem wyjścia dla prac Zespołu był raport *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024. Synteza badań*[1], przygotowany na zlecenie NIW-CRSO. Dwa warsztaty diagnostyczno-strategiczne miały na celu weryfikację i pogłębienie zawartej w nim diagnozy, a następnie identyfikację kierunków zmian odpowiadających na omówione wyzwania.

Badanie ankietowe i kolejny warsztat miały uzupełnić diagnozę stanu obecnego perspektywą foresightową - rozważyć różnorodne scenariusze i ścieżki rozwoju wolontariatu w zależności od zmieniających się warunków społeczno-kulturowych. Szczegółowy opis metodologii, przebiegu poszczególnych etapów procesu oraz pełny skład Zespołu Roboczego znajduje się w odrębnym raporcie procesowym[2].

Zebrany materiał został następnie uporządkowany według logiki: **diagnoza – wizja – kierunki rozwoju – rekomendacje**.

[1] A. Domaradzka i in., *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024*, Warszawa 2026.

[2] Raport procesowy stanowi dodatkowy dokument, który jest uzupełnienie z niniejszego materiału roboczego. Zawiera z i czniki, które są materiałami źródłowymi i dokumentami przesłanymi przez członków Zespołu Roboczego uczestników i uczestniczki procesu.

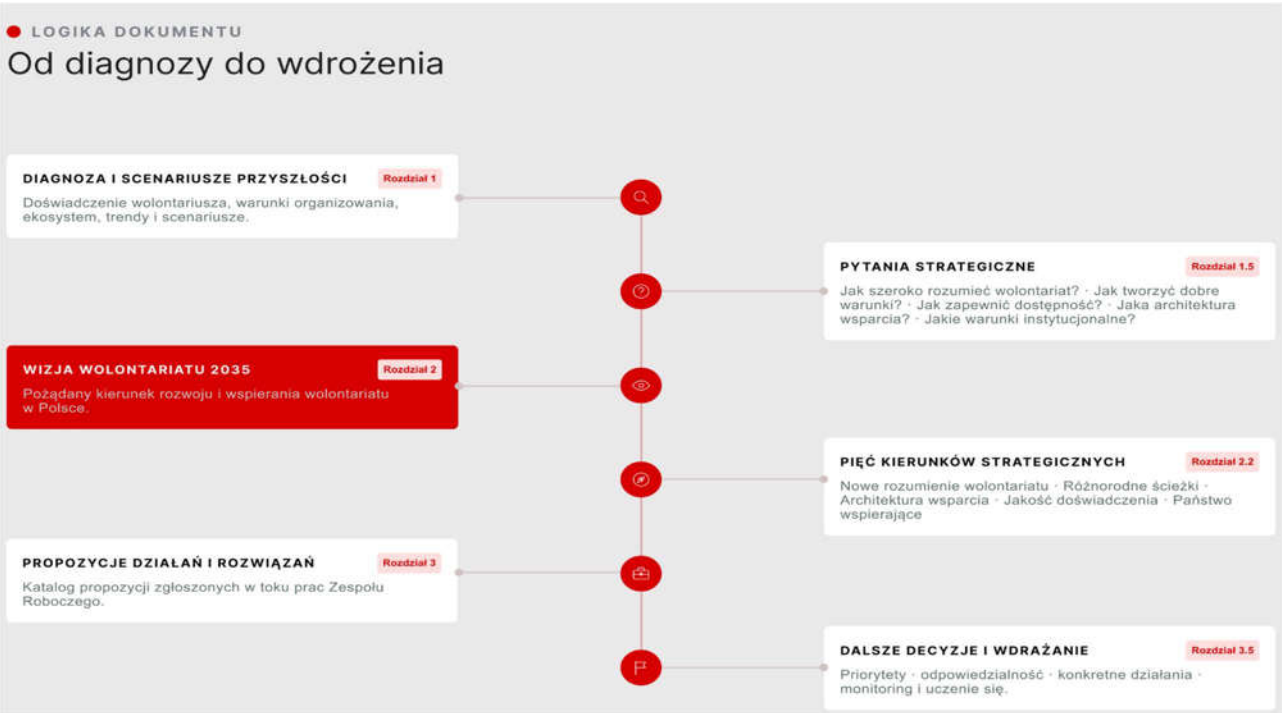
Struktura i logika dokumentu

Strategia składa się z trzech części:

Rozdział 1
Wolontariat. Diagnoza stanu obecnego i scenariusze przyszłości przedstawia diagnozę wolontariatu w Polsce, opracowaną poprzez połączenie wyników badań z wiedzą i doświadczeniem Zespołu Roboczego. Obejmuje analizę obecnej sytuacji, pogłębioną diagnozę najważniejszych wyzwań, analizę trendów i potencjalnych scenariuszy rozwoju wolontariatu do roku 2035 oraz syntezę kluczowych wniosków stanowiących punkt wyjścia dla części strategicznej.

Rozdział 2
Kierunki działań strategicznych przedstawia propozycję wizji rozwoju wolontariatu oraz kierunków strategicznych, opracowaną na podstawie wniosków z diagnozy oraz całego partycypacyjnego procesu. Opisuje pożądane kierunki rozwoju i wspierania wolontariatu w perspektywie roku 2035.

Rozdział 3
Rekomendacje rozwiązań wdrożeniowych - rozwija przedstawione kierunki strategiczne w postaci rekomendacji dotyczących wdrażania Strategii. Obejmuje propozycje rozwiązań systemowych, organizacyjnych i instytucjonalnych, które wspierać będą realizację przyjętej wizji rozwoju wolontariatu.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Rozdział 1. Wolontariat. Diagnoza stanu obecnego i scenariusze przyszłości

Rozdział pierwszy przedstawia obraz sytuacji wolontariatu w Polsce, opracowany na podstawie trzech wzajemnie uzupełniających się źródeł wiedzy:

- raportu *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024. Synteza badań*[3],
- warsztatów diagnostyczno-strategicznych z Zespołem Roboczym
- ankiety i warsztatu poświęconych przyszłości wolontariatu z Zespołem Roboczym.

Poszczególne źródła pełniły odmienne funkcje.

Raport *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024. Synteza Badań* przygotowany przez dr hab. Annę Domaradzką, dr Magdalenę Roszczyńską-Kurasińską i dr Agatę Żbikowską[4] (dalej również**: Raport Synteza Badań**) stanowi przegląd dostępnej wiedzy na temat wolontariatu w Polsce. Został on opracowany na podstawie analizy najnowszych statystyk, raportów i badań społecznych, publikacji naukowych i komercyjnych oraz badań i analiz prowadzonych przez instytucje publiczne i organizacje zajmujące się wolontariatem i trzecim sektorem. Analizą objęto przede wszystkim okres 2020–2024, z uwzględnieniem wcześniejszych źródeł tam, gdzie pozwalały one uchwycić długofalowe trendy. Raport dostarczył więc syntetycznego obrazu istniejącej wiedzy o wolontariacie w Polsce i stanowił punkt wyjścia dla prac Zespołu Roboczego. Najważniejsze wnioski z niego prezentuje podrozdział 1.1.

Warsztaty diagnostyczno-strategiczne z Zespołem Roboczym pozwoliły jakościowo pogłębić ten obraz o doświadczenia, obserwacje, potrzeby i perspektywy przedstawicieli różnych środowisk zaangażowanych w rozwój wolontariatu. Na warsztatach doświadczenie wolontariatu analizowano z trzech perspektyw: osób angażujących się w wolontariat, organizatorów oraz ekosystemu – rozumianego jako jego otoczenie instytucjonalne, społeczne i kulturowe. Taka konstrukcja pozwoliła pogłębić wyzwania, z jakimi spotykają się działania wolontariackie na różnym poziomie - organizacyjnym, instytucjonalnym, prawnym, społecznym i kulturowym. Ich opis zawiera podrozdział 1.2.

Kolejny etap pracy z Zespołem Roboczym - czyli **badanie ankietowe oraz warsztat poświęcone przyszłości wolontariatu** - umożliwiły identyfikację najważniejszych trendów, niepewności i wyzwań, które mogą wpływać na jego rozwój w perspektywie 2035 roku. Są one omówione w podrozdziale 1.3.

[3] A. Domaradzka i in., *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024. Synteza badań*, Warszawa 2026.
[4] Tamże.

Natomiast podrozdział 1.4 zawiera najważniejsze wnioski diagnostyczne wynikające z zestawienia Raportu Syntezy Badań oraz jakościowego pogłębienia przeprowadzonego w ramach warsztatów oraz perspektywy przyszłościowej. Stanowi pomost pomiędzy częścią diagnostyczną a częścią strategiczną dokumentu.

1.1. Wolontariat i aktywność społeczna w świetle syntezy badań

Raport *Wolontariat i aktywność społeczna w Polsce 2020–2024. Synteza badań* pokazuje przede wszystkim, że **obraz polskiego wolontariatu zależy od tego, co uznamy za wolontariat**. Według GUS w I kwartale 2022 roku 28,4% osób w wieku 15–89 lat zaangażowało się w wolontariat w ciągu czterech tygodni poprzedzających badanie, jednak zdecydowana większość tej aktywności miała charakter indywidualny i nieformalny: 26,5% wobec 5% zaangażowanych w organizacjach i instytucjach. Jednocześnie według CBOS w 2023 roku pracę jako wolontariusz w ciągu roku deklarowało 8% dorosłych Polaków, podczas gdy szersza kategoria osób angażujących się społecznie obejmowała 44% dorosłych[5].

Oznacza to, że **nie można utożsamiać niskiego poziomu formalnego wolontariatu z brakiem gotowości Polaków do pomagania i angażowania się społecznego**. Polska wyróżnia się stosunkowo wysokim poziomem wolontariatu nieformalnego – według danych EU-SILC w 2022 roku wynosił on 22,1%, co dawało Polsce 8. miejsce wśród analizowanych krajów europejskich. Jednocześnie poziom formalnego wolontariatu pozostaje niski na tle międzynarodowym: według OECD w latach 2022–2023 wynosił 5,64% populacji 15+, przy średniej dla analizowanych krajów na poziomie ok. 22%[6].

Brak wiedzy o możliwościach zaangażowania oraz przekonanie, że wolontariat oznacza przede wszystkim systematyczny, dodatkowy obowiązek, stanowią istotne bariery formalnego zaangażowania. Jednocześnie doświadczenia kryzysowe pokazują, że Polacy potrafią szybko zmobilizować się na dużą skalę – podczas pierwszych tygodni wojny w Ukrainie wskaźnik wolontariatu GUS wzrósł do 37,1%. Wyzwaniem pozostaje zatem **przekładanie tego potencjału na różnorodne, dostępne i trwałe formy zaangażowania, także poza sytuacjami kryzysowymi**.

Raport Synteza Badań pokazuje również, że współczesny wolontariat coraz trudniej opisywać wyłącznie przez pryzmat tradycyjnych organizacji i motywacji altruistycznych. Zaangażowanie społeczne przyjmuje coraz bardziej zróżnicowane formy, często koncentrując się wokół konkretnych spraw, społeczności lub wydarzeń, a motywacje wolontariuszy obejmują nie tylko chęć pomagania, lecz także potrzebę rozwoju osobistego, budowania relacji, zdobywania doświadczeń i poczucia sprawczości. Jednocześnie badania podkreślają, że nie istnieje jeden

[5] Tamże, s. 13–18, 46–47.
[6] Tamże, s. 47–48.

uniwersalny model motywacji ani jedna ścieżka angażowania się – sposób uczestnictwa w wolontariacie zmienia się wraz z etapem życia, doświadczeniem oraz sytuacją społeczną.

W Polsce funkcjonują już różne działania i narzędzia wspierające rozwój wolontariatu, w tym Korpus Solidarności – Rządowy Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018–2030, realizowany przez NIW-CRSO. Jednym z narzędzi wykorzystywanych do organizowania sformalizowanego wolontariatu jest **System Obsługi Wolontariatu (SOW)** – narzędzie służące do obsługi i ewidencjonowania współpracy organizacji z wolontariuszami. **We wrześniu 2026 roku korzystały z niego 3 100 organizacje, a zarejestrowanych było 41 663 wolontariuszy[7].**

Jednocześnie raport wskazuje na ograniczenia po stronie organizatorów wolontariatu: choć około 60–64% organizacji pozarządowych korzysta ze wsparcia wolontariuszy, w wielu organizacjach zarządzanie wolontariatem pozostaje słabo rozwinięte. A aż 74% badanych organizacji odpowiadają za nie osoby z zarządu, a niemal połowa osób kierujących wolontariatem nie ma przygotowania (w formie przeszkolenia) do tej roli. Organizacje wskazują także na trudności z utrzymaniem dłuższego zaangażowania wolontariuszy, komunikacją z potencjalnymi kandydatami na wolontariuszy i dopasowaniem oferty do ich oczekiwań, a także na potrzebę profesjonalizacji zarządzania wolontariatem[8].

Jednym z najważniejszych wniosków płynących z Raportu Syntezy Badań jest konieczność przesunięcia uwagi z samego pozyskiwania wolontariuszy na jakość ich doświadczenia. O trwałości zaangażowania decydują nie tyle motywacje, co indywidualna satysfakcja i zaspokojenie potrzeb wolontariusz. Bezpośrednio wpływa na to: sposób organizowania wolontariatu, atrakcyjna i różnorodna oferta pracy, jakość relacji z koordynatorami i innymi wolontariuszami, możliwość rozwoju, realizacji własnych pasji oraz poczucie wpływu. Dlatego raport w rekomendacjach wskazuje na potrzebę dalszego rozwoju profesjonalnego wsparcia wolontariuszy i koordynatorów oraz lepszego przygotowania instytucjonalnego i komunikacyjnego organizatorów, a także wzmacniania kompetencji organizacji do tworzenia środowiska sprzyjającego trwałemu zaangażowaniu.

1.2. Kluczowe wyzwania rozwoju wolontariatu. Perspektywa jakościowa

Wyzwania związane z rozwojem wolontariatu są ze sobą ściśle powiązane i występują na różnych poziomach. Dotyczą zarówno **doświadczenia osób angażujących się w wolontariat**, **warunków jego organizowania**, jak i **szerszego otoczenia wpływającego na możliwości rozwoju wolontariatu**.

[7] Dane z dnia 27/10/2026 wygenerowane z systemu SOW
[8] Tamże, 46–48, 73–74, 84

Wyniki warsztatów uporządkowano w trzy wzajemnie powiązane perspektywy.

1. Pierwsza koncentruje się na **doświadczeniu wolontariusza** – od wejścia w wolontariat, przez jakość i rozwój zaangażowania, po jego kontynuowanie, zmianę lub zakończenie.
2. Druga dotyczy **warunków organizowania i koordynowania wolontariatu**, w tym kompetencji, zasobów oraz dostępu do wiedzy, narzędzi i wsparcia potrzebnego organizatorom.
3. Trzecia obejmuje **ekosystem wolontariatu**, czyli szersze otoczenie prawne, instytucjonalne, edukacyjne, społeczne i kulturowe, które może wspierać lub ograniczać jego rozwój. Obejmuje ono również miejsce wolontariatu w politykach publicznych oraz dostępność możliwości angażowania się dla różnych grup społecznych.

1.2.1. Doświadczenie wolontariusza - trajektoria zaangażowania

Raport Synteza Badań pokazuje, że zaangażowanie w wolontariat jest procesem, którego przebieg zmienia się w czasie. Na decyzję o podjęciu aktywności wpływają m.in. indywidualne motywacje oraz dostępność możliwości zaangażowania. Ważne są wcześniejsze doświadczenia, a w dalszym przebiegu zaangażowania znaczenie mają satysfakcja, relacje, poczucie wpływu i dopasowanie doświadczenia do potrzeb wolontariusza.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Autorki badań przywołują również Model Etapów i Przemian (VSTM), opisujący kolejne fazy zaangażowania – od wejścia do organizacji, przez pogłębianie zaangażowania i redefinicję roli, po ewentualne wycofanie się[9].

Warsztaty diagnostyczno-strategiczne pozwoliły pogłębić tę perspektywę, wskazując wyzwania pojawiające się na różnych etapach trajektorii zaangażowania. Dotyczą one zarówno wejścia do wolontariatu i pierwszego kontaktu z organizacją, jak i jakości późniejszego doświadczenia, możliwości rozwoju, relacji i poczucia przynależności oraz warunków podtrzymywania aktywności w zmieniającej się sytuacji życiowej.

Trajektorię zaangażowania można przedstawić jako proces obejmujący kolejne, ale nie zawsze następujące po sobie etapy: decyzja o wejściu do wolontariatu, pierwsze doświadczenie, rozwój zaangażowania, jego kontynuowanie lub zmianę oraz wycofanie się z aktywności. Na każdym z tych etapów pojawiają się inne bariery i potrzeby, a zakończenie jednej formy zaangażowania nie musi oznaczać rezygnacji z aktywności społecznej.

Decyzja

Kluczową barierą utrudniającą rozpoczęcie wolontariatu jest **ograniczona wiedza o możliwościach zaangażowania**. Diagnoza wskazuje, że część osób nie wie, gdzie szukać informacji o wolontariacie ani jakie formy aktywności są dostępne w ich otoczeniu. Problemem jest również rozproszenie informacji oraz trudność w znalezieniu oferty odpowiadającej zainteresowaniom, kompetencjom i możliwościom czasowym potencjalnych wolontariuszy. Znaczenie mają także różnice terytorialne w dostępie do ofert i informacji o możliwościach angażowania się.[2]

Osoby zainteresowane zaangażowaniem często nie wiedzą, gdzie rozpocząć poszukiwania ani jak znaleźć aktywność odpowiadającą ich potrzebom i kompetencjom. Problemem może być również sposób komunikowania ofert przez organizacje – język i forma przedstawiania możliwości zaangażowania nie zawsze są zrozumiałe dla osób spoza sektora społecznego.

Kolejną istotną barierą wejścia pozostaje **sposób, w jaki wolontariat jest społecznie rozumiany**. Diagnoza wskazuje, że jest on często utożsamiany z pomocą osobom potrzebującym, poświęceniem i działalnością wymagającą systematycznego zaangażowania. Jednocześnie słabiej widoczne są inne motywacje i formy aktywności – związane m.in. z rozwojem, zdobywaniem doświadczenia, budowaniem relacji, przynależnością czy poczuciem sprawczości.[3]

Nowe formy zaangażowania – m.in. wolontariat kompetencyjny, pracowniczy, cyfrowy czy działania nieformalne – często pozostają poza dominującym wyobrażeniem

[9] Tamże, s. 58–61.

o wolontariacie. Powoduje to rozbieżność pomiędzy różnorodnością sposobów, w jakie ludzie angażują się społecznie, a węższym rozumieniem samego pojęcia wolontariatu.

Pierwsze doświadczenie

Badania oraz warsztaty pokazały jednoznacznie, że **niejasne i niedopasowane zadania zniechęcają do dalszego zaangażowania**. **Pierwsze doświadczenie wolontariackie powinno cechować jasność roli i wzajemnych oczekiwań, poczucie bezpieczeństwa oraz możliwość uzyskania informacji i wsparcia.** Tymczasem brak odpowiedniego przygotowania, niejasne zasady współpracy, brak wsparcia czy poczucie wykonywania zadań zastępujących pracę etatową osłabiają zaufanie do organizacji i zniechęcają do dalszego zaangażowania.

Eksperci z Grupy Roboczej zwracali uwagę także na trudności związane z krótkoterminowymi i okazjonalnymi formami zaangażowania, a także na problemy wynikające z obowiązujących wymogów dotyczących pracy z dziećmi i młodzieżą czy niejasności związane z odpowiedzialnością w niektórych formach wolontariatu.

Zaangażowanie

Na kolejnych etapach zaangażowania znaczenie ma jakość codziennego doświadczenia wolontariackiego. Diagnoza wskazuje na znaczenie relacji społecznych, doceniania, upodmiotowienia, możliwości wpływu oraz zgodności rzeczywistego doświadczenia z oczekiwaniami wolontariusza. Czynniki te są powiązane z satysfakcją i gotowością do kontynuowania zaangażowania[4].

Negatywnym doświadczeniem wolontariuszy może być m.in. chaos organizacyjny, niewłaściwe przygotowanie działań, brak jasności co do roli oraz marnowanie czasu osób angażujących się społecznie. Ważnym aspektem jest dbanie o dobrostan wolontariuszy, szczególnie w działaniach wymagających dużego zaangażowania emocjonalnego i fizycznego. Przeciążenie i brak możliwości regeneracji mogą wpływać na dalszą gotowość do angażowania się. **Brak poczucia sensu, wpływu i przynależności wypala wolontariuszy i skłania ich do rezygnacji**.

Wolontariat może być przestrzenią zdobywania **nowych kompetencji**, podejmowania nowych ról i rozwijania poczucia sprawczości. Diagnoza wskazuje, **że potrzeby związane z rozwojem osobistym i zawodowym, zdobywaniem doświadczenia, relacjami oraz poczuciem sprawczości współwystępują z motywacjami altruistycznymi[5].**

Eksperci wskazywali jednak, że sposób organizowania wolontariatu nie zawsze pozwala w pełni wykorzystać potencjał osób angażujących się społecznie. Powierzanie przede wszystkim prostych i powtarzalnych zadań oraz ograniczone możliwości podejmowania nowych ról mogą prowadzić do frustracji i osłabienia motywacji. Zwracano również uwagę, że

kompetencje zdobywane w wolontariacie są w niewielkim stopniu rozpoznawane poza środowiskiem organizacji społecznych.

Wycofanie

Na kontynuowanie wolontariatu wpływają zmiany sytuacji zawodowej i rodzinnej, obowiązki opiekuńcze czy inne wydarzenia życiowe. Diagnoza wskazuje, że zaangażowanie może zmieniać intensywność i formę w zależności od etapu życia, a niektóre osoby wybierają krótsze, okazjonalne lub mniej regularne formy aktywności. [6]

Eksperci zwrócili uwagę na to, że zmiana sytuacji życiowej nie musi oznaczać rezygnacji z aktywności społecznej, ale może prowadzić do zmiany sposobu angażowania się. Trajektoria wolontariacka może obejmować okresy większej i mniejszej aktywności, zmianę organizacji lub obszaru działania, przerwy, a także powrót do zaangażowania po pewnym czasie.

Różnorodność trajektorii

Trajektoria wolontariacka nie ma jednego, uniwersalnego przebiegu. Może obejmować wejście do jednej organizacji i wieloletnie zaangażowanie, okresy intensywnej aktywności przeplatane przerwami, zmianę obszaru lub formy działania, a także przechodzenie pomiędzy wolontariatem formalnym i nieformalnym. Wyzwaniem jest nie tylko samo rozpoczęcie wolontariatu, ale utrzymanie jakości doświadczenia i możliwości dalszego angażowania się w sytuacji, gdy zmieniają się potrzeby, możliwości i motywacje osób wolontariackich.

1.2.2. Warunki organizowania i koordynowania wolontariatu

Raport Synteza Badań wskazuje, że jakość oferty i sposoby organizowania wolontariatu to czynniki wpływające na satysfakcję i trwałość zaangażowania. Znaczenie mają m.in. sposób zarządzania wolontariuszami, jakość relacji, możliwość uzyskania wsparcia, rozwój kompetencji oraz dopasowanie współpracy do oczekiwań wolontariuszy. W raporcie zwrócono również uwagę na problemy związane z przygotowaniem osób odpowiedzialnych za wolontariat oraz potrzebę profesjonalizacji jego organizowania[10].

Eksperci/praktycy wskazywali przede wszystkim na ograniczone zasoby i czas osób odpowiedzialnych za wolontariat, nierówny poziom przygotowania do roli koordynatora, trudności w dopasowaniu sposobu organizowania współpracy do zmieniających się form i potrzeb zaangażowania, bariery ograniczające dostępność wolontariatu oraz ograniczony dostęp do wsparcia dla osób organizujących wolontariat. Profesjonalizacja była przy tym rozumiana przede wszystkim jako rozwój kompetencji, dbałość o jakość doświadczenia wolontariuszy i wzmacnianie relacji, a nie jako zwiększenie liczby procedur czy obciążeń formalnych. W tym ujęciu wyłoniło się pięć powiązanych ze sobą obszarów wyzwań

[10] Tamże, s. 65–66, 72–73.

dotyczących warunków organizowania i koordynowania wolontariatu: **zasoby koordynatora, kompetencje, dopasowanie współpracy, dostępność oraz wsparcie organizatorów**.

Koordynatorzy wolontariatu

Eksperci wskazywali, że funkcja koordynatora często jest łączona z innymi obowiązkami i realizowana bez wystarczającej ilości czasu, zasobów i możliwości indywidualnego wspierania wolontariuszy. Ogranicza to możliwość systematycznego planowania współpracy, reagowania na potrzeby wolontariuszy oraz budowania trwałych relacji. [3]Zwracano również uwagę na **dobrostan samych koordynatorów**. Przeciążenie osób organizujących wolontariat może przekładać się na jakość wsparcia udzielanego wolontariuszom i utrudniać utrzymanie ciągłości współpracy.

Można zauważyć też duże zróżnicowanie kompetencji i doświadczenia osób odpowiedzialnych za wolontariat. Część organizacji ma wiedzę i doświadczenie pozwalające świadomie projektować współpracę z wolontariuszami, w innych organizowanie wolontariatu odbywa się bardziej intuicyjnie i bez wypracowanych sposobów działania.

Eksperci podkreślali przy tym, że profesjonalizacja nie powinna oznaczać rozbudowy procedur. **Za profesjonalne organizowanie wolontariatu uznawano przede wszystkim umiejętność budowania relacji, rozpoznawania potrzeb i potencjału wolontariuszy, jasnego określania ról i oczekiwań oraz tworzenia warunków do rozwoju i samodzielności.**

Dopasowanie współpracy

Warsztaty z ekspertami i praktykami wolontariatu pokazały rozbieżność pomiędzy sposobami, w jakie część osób chce się obecnie angażować, a sposobem organizowania wolontariatu w wielu organizacjach. Wskazywano na dominację ofert opartych przede wszystkim na regularnym zaangażowaniu, podczas gdy część wolontariuszy dysponuje mniejszą ilością czasu lub chce angażować się okazjonalnie, projektowo albo w sposób bardziej elastyczny.

Problem dotyczy również sposobu wykorzystywania kompetencji wolontariuszy. W materiale warsztatowym wskazywano, że powierzanie przede wszystkim prostych i powtarzalnych zadań nie pozwala w pełni wykorzystać wiedzy, doświadczenia i potencjału osób angażujących się społecznie. Brak możliwości podejmowania nowych ról i rozwijania kompetencji może z kolei prowadzić do frustracji i osłabienia motywacji.

Dostępność

Zdaniem ekspertów sposób organizowania wolontariatu może tworzyć bariery dla osób o różnych potrzebach i możliwościach. Dotyczy to m.in. osób z niepełnosprawnościami, osób łączących wolontariat z pracą lub obowiązkami opiekuńczymi oraz osób, które nie mogą angażować się w sposób regularny i długoterminowy.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

W przypadku osób z niepełnosprawnościami wskazywano na bariery architektoniczne, komunikacyjne i organizacyjne oraz na brak wystarczających kompetencji części organizatorów. Jednocześnie uczestnicy zwracali uwagę, że dostępność nie powinna być rozumiana wyłącznie jako usuwanie pojedynczych barier, lecz również jako kwestia sposobu projektowania zadań, komunikacji i organizacji współpracy.

Wsparcie organizatorów

Możliwości rozwijania kompetencji i uzyskiwania wsparcia są nierówno dostępne. Eksperci wskazywali na znaczenie szkoleń, wymiany doświadczeń, mentoringu, doradztwa i dostępu do praktycznych narzędzi, ale jednocześnie zwracali uwagę na ograniczoną dostępność takich form wsparcia, szczególnie poza większymi ośrodkami. W efekcie poziom przygotowania do organizowania wolontariatu zależy w dużej mierze od zasobów i doświadczenia pojedynczych organizacji oraz osób pełniących funkcję koordynatorów. Brakuje powszechnie dostępnych warunków, które pozwalałyby organizatorom rozwijać kompetencje i wymieniać się doświadczeniami niezależnie od miejsca i skali działania.

Wyzwanie po stronie organizatorów nie sprowadza się do samego pozyskiwania wolontariuszy. Dotyczy całego sposobu organizowania współpracy – od przygotowania i roli koordynatora, przez dopasowanie zadań i form zaangażowania, po możliwość zapewnienia wolontariuszom wsparcia, rozwoju i dostępnych warunków uczestnictwa.

Warunki dla jakościowego wolontariatu z perspektywy organizatorów wolontariatu.

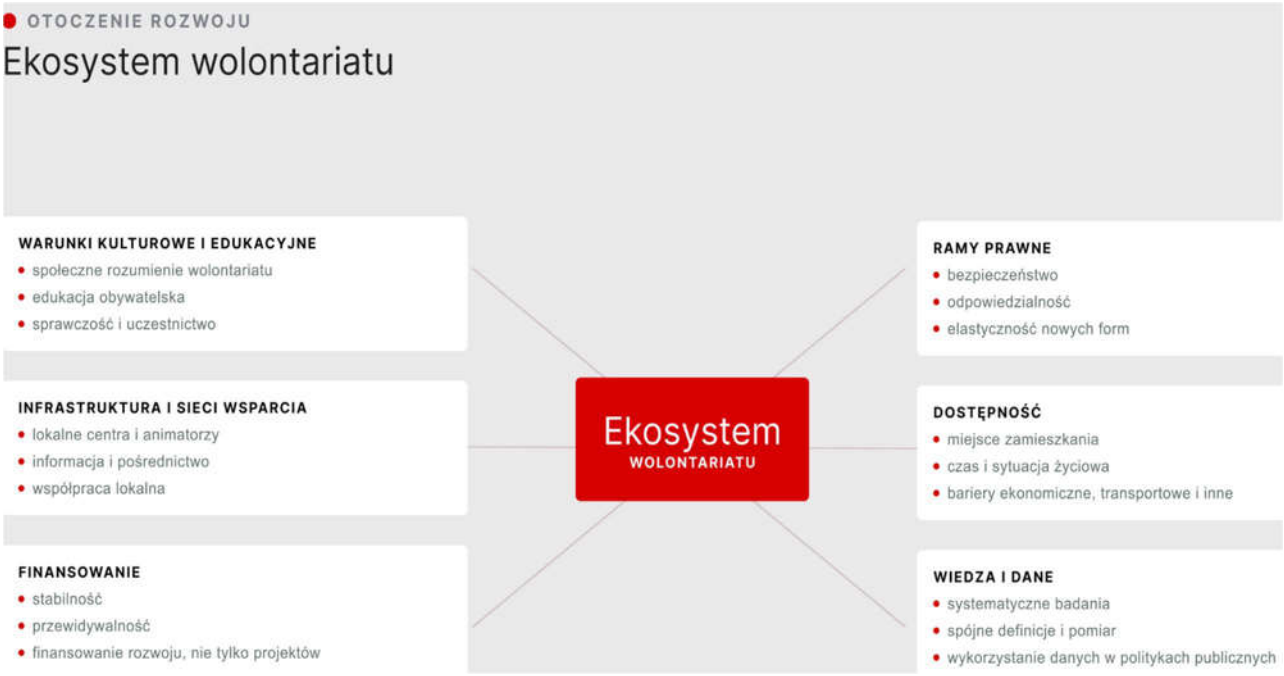
KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

1.2.3. Otoczenie – ekosystem wolontariatu

Rozwój wolontariatu zależy nie tylko od gotowości ludzi do angażowania się i zdolności organizatorów do tworzenia dobrych warunków współpracy. Wpływa na niego również szersze otoczenie prawne, instytucjonalne, edukacyjne, społeczne i kulturowe, które może sprzyjać aktywności społecznej albo ją ograniczać. W tej perspektywie wolontariat jest częścią szerszego ekosystemu – powiązanego z edukacją obywatelską, politykami publicznymi, lokalną infrastrukturą wsparcia, finansowaniem, społecznym rozumieniem aktywności obywatelskiej oraz sposobem gromadzenia i wykorzystywania wiedzy o wolontariacie.

Warsztaty pokazały, że poszczególne elementy tego otoczenia nie funkcjonują niezależnie. Dostępność możliwości angażowania się zależy m.in. od miejsca zamieszkania i lokalnej infrastruktury, możliwości finansowania wpływają na zdolność organizacji do organizowania wolontariatu, a regulacje prawne mogą zarówno zapewniać bezpieczeństwo, jak i utrudniać rozwój bardziej elastycznych form zaangażowania. Równie istotne są edukacja i kultura społeczna, które wpływają na to, czy angażowanie się jest postrzegane jako naturalny element życia społecznego.

W ramach tej perspektywy zidentyfikowano sześć wzajemnie powiązanych obszarów wyzwań: **warunki kulturowe i edukacyjne, infrastruktura i sieci wsparcia, finansowanie, ramy prawne, dostępność oraz wiedza i dane**. W każdym z tych obszarów wskazano bariery i deficyty ograniczające możliwości rozwoju wolontariatu.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Warunki kulturowe i edukacyjne

Jednym z warunków rozwoju wolontariatu jest społeczne przekonanie, że angażowanie się na rzecz innych i wspólnoty jest naturalnym elementem życia obywatelskiego. Uczestnicy warsztatów zwracali uwagę, że nadal dominuje wąskie rozumienie wolontariatu – jako pomocy innym, poświęcenia lub działania akcyjnego – podczas gdy słabiej obecny jest jego wymiar związany z budowaniem sprawczości, kompetencji, relacji i wspólnoty. Nowe formy zaangażowania, w tym działania nieformalne, cyfrowe czy kompetencyjne, pozostają często poza powszechnym rozumieniem wolontariatu.

Ważną przestrzenią kształtowania postaw związanych z aktywnością społeczną jest edukacja. Wolontariat jest obecny w szkołach, m.in. poprzez szkolne kluby wolontariatu, jednak jego potencjał w rozwijaniu kompetencji obywatelskich nie jest wykorzystywany w równym stopniu. Doświadczenie uczniów zależy często od zaangażowania konkretnej szkoły lub nauczyciela, a wolontariat może być traktowany przede wszystkim jako element aktywności uczniowskiej czy sposób zdobywania dodatkowych punktów, zamiast jako przestrzeń rzeczywistego uczestnictwa, współodpowiedzialności i sprawczości.

Infrastruktura i sieci wsparcia

Istniejące działania i narzędzia wspierające wolontariat nie tworzą jeszcze spójnej i powszechnie dostępnej architektury wsparcia. Dostęp do infrastruktury wspierającej wolontariat jest zróżnicowany terytorialnie. Dotyczy to zarówno lokalnych centrów wolontariatu jak i organizacji pozarządowych animujących lokalnie wolontariat jak też innych organizatorów wolontariatu takich jak instytucje kultury, samorząd i jego jednostki. Brakuje informacji, szkoleń czy wsparcia dla potencjalnych wolontariuszy w znalezieniu miejsca zaangażowania. Eksperci wskazują na potrzebę budowania trwałych lokalnych ekosystemów współpracy obejmujących organizacje społeczne, samorządy, szkoły, instytucje kultury, biznes i mieszkańców. Pojawiała się również potrzeba ponownego zdefiniowania roli centrów wolontariatu oraz rozwoju narzędzi cyfrowych ułatwiających łączenie osób chcących się angażować z organizatorami.

Finansowanie

Sposób finansowania wolontariatu wpływa nie tylko na możliwości poszczególnych organizatorów, lecz także na kształt całego ekosystemu. Istotne jest, czy dostępne mechanizmy finansowania pozwalają rozwijać i utrzymywać lokalną i krajową infrastrukturę wsparcia, prowadzić działania edukacyjne i promocyjne, rozwijać nowe formy wolontariatu oraz reagować na zmieniające się potrzeby społeczne. **Wyzwaniem jest nie tylko dostępność środków, ale także stabilność, przewidywalność i sposób ich kierowania**, tak aby finansowanie wspierało rozwój wolontariatu w dłuższej perspektywie, a nie ograniczało się do realizacji pojedynczych akcji i krótkich projektów.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Ramy prawne

Ramy prawne wyznaczają warunki, w których mogą rozwijać się różne formy wolontariatu. Eksperci wskazywali na napięcie pomiędzy potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa i odpowiedzialności a potrzebą zachowania elastyczności i dostępności zaangażowania. Szczególnym wyzwaniem jest **niedopasowanie części obowiązujących regulacji do zmieniających się form aktywności**, **w tym wolontariatu krótkoterminowego, nieformalnego, pracowniczego czy kompetencyjnego**. **Zagrożeniem stają się sztywne regulacje prawne które z jednej strony porządkują i zabezpieczają wolontariat, ale z drugiej mogą ograniczać możliwość rozwijania nowych modeli zaangażowania.**

Dostępność

Możliwość angażowania się społecznego jest nierówno rozłożona i zależy m.in. od miejsca zamieszkania, dostępności transportowej i infrastruktury, sytuacji ekonomicznej i rodzinnej, wieku, sprawności oraz innych indywidualnych cech wolontariusza. Szczególnie widoczne są różnice pomiędzy dużymi miastami a mniejszymi miejscowościami i obszarami wiejskimi, a także bariery ograniczające udział osób z niepełnosprawnościami.

Zwiększanie dostępności wymaga więc nie tylko większej liczby ofert, ale także **różnorodnych sposobów uczestnictwa**, **odpowiadających osobom o różnej dyspozycyjności, sytuacji życiowej i możliwościach psychofizycznych. Obejmuje to również ograniczanie barier ekonomicznych, czasowych, transportowych, architektonicznych i komunikacyjnych.**

Wiedza i dane

Rozwój polityki publicznej dotyczącej wolontariatu wymaga systematycznej wiedzy o skali, formach i jakości zaangażowania oraz o skuteczności stosowanych instrumentów wsparcia. **Obecnie dane są rozproszone, a różne badania posługują się odmiennymi definicjami i sposobami pomiaru.** Ogranicza to możliwość śledzenia zmian oraz projektowania polityk adekwatnych do rzeczywistego charakteru wolontariatu.

1.3. Przyszłość wolontariatu

Diagnoza przedstawiona w poprzednich podrozdziałach opisuje obecny stan wolontariatu oraz najważniejsze wyzwania ograniczające jego rozwój. Jednym z istotnych wniosków płynących z procesu opracowywania materiału roboczego do Strategii jest wyraźna orientacja uczestników na przyszłość. W ankiecie poświęconej przyszłości wolontariatu zdecydowana większość respondentów wskazała, że Strategia powinna przede wszystkim **przygotowywać warunki rozwoju wolontariatu na przyszłe wyzwania**, **a nie koncentrować się wyłącznie na rozwiązywaniu bieżących problemów.**

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Taka perspektywa oznacza, że **punktem odniesienia dla Strategii nie powinien być wyłącznie obecny sposób funkcjonowania wolontariatu i jego organizowania, lecz również procesy społeczne, technologiczne i demograficzne, które już dziś zmieniają sposób angażowania się mieszkańców i będą wpływać na rozwój wolontariatu w kolejnych latach.**

Przedstawiona w tym rozdziale analiza nie jest próbą przewidzenia jednej, najbardziej prawdopodobnej przyszłości. Jej celem jest identyfikacja najważniejszych procesów, które z dużym prawdopodobieństwem będą wpływać na rozwój wolontariatu, oraz refleksja nad tym, **jak mogą one zmieniać sposoby angażowania się społecznego, warunki organizowania wolontariatu oraz jego szersze otoczenie.**

1.3.1. Trendy społeczne wpływające na rozwój wolontariatu

Analiza badań oraz ustaleń Zespołu Roboczego pokazują, że przyszłość wolontariatu będzie kształtowana przez kilka równoległych procesów społecznych. Nie są to zmiany charakterystyczne wyłącznie dla sektora obywatelskiego – dotyczą całego społeczeństwa i wpływają na sposób życia, pracy oraz budowania relacji społecznych. Ich konsekwencją będzie **stopniowa zmiana warunków, w których funkcjonuje wolontariat, sposobów jego organizowania oraz możliwości angażowania się.**

Indywidualizacja i zmiana wzorów aktywności społecznej

Jednym z procesów wskazywanych w Raporcie i przez ekspertów jest rosnące zróżnicowanie form i powodów, dla których obywatele angażują się społecznie. Obserwowane **formy angażowania się stają się bardziej elastyczne i silniej powiązane z indywidualnymi potrzebami oraz sytuacją życiową uczestników**. Wolontariat coraz częściej funkcjonuje jako jedna z wielu form aktywności społecznej, pomiędzy którymi osoby angażujące się mogą się przemieszczać.

Zmiana ta oznacza, że **organizatorzy będą funkcjonować w rzeczywistości większej konkurencji o uwagę i czas mieszkańców.** Jednocześnie otwiera możliwość angażowania osób, które dotychczas pozostawały poza wolontariatem ze względu na brak możliwości podjęcia długotrwałego zobowiązania. Dla rozwoju wolontariatu oznacza to **rosnące znaczenie różnorodnych i elastycznych form zaangażowania.**

Przemiany demograficzne i zmieniająca się struktura społeczeństwa

Drugim trwałym procesem są zmiany demograficzne. **Starzenie się społeczeństwa, wydłużanie życia, zmiany modeli rodziny oraz rosnąca mobilność zawodowa** będą wpływać zarówno na potrzeby społeczne, jak i na potencjał angażowania się poszczególnych osób.

Zmiany demograficzne niosą ze sobą zarówno nowe wyzwania, jak i nowe możliwości dla rozwoju wolontariatu. Z jednej strony wzrost liczby osób starszych oznacza większe zapotrzebowanie na działania wspierające, opiekuńcze i integracyjne. Z drugiej – stwarza szansę na rozwój nowych form aktywności obywatelskiej wykorzystujących doświadczenie, kompetencje i potencjał seniorów.

Podobnie zmieniające się ścieżki życia – częstsze zmiany pracy, migracje, obowiązki opiekuńcze czy większa mobilność – powodują, że tradycyjny model wolontariatu wymagający stałej dyspozycyjności staje się coraz trudniejszy do utrzymania. Wzrasta natomiast znaczenie rozwiązań umożliwiających elastyczne dostosowywanie form zaangażowania do różnych etapów życia.

Cyfryzacja i rozwój sztucznej inteligencji

Rozwój technologii cyfrowych oraz sztucznej inteligencji należy do najsilniejszych procesów zmieniających sposób funkcjonowania społeczeństwa. Dotyczy on również wolontariatu, choć jego konsekwencje wykraczają daleko poza wykorzystywanie nowych narzędzi komunikacji.

Cyfryzacja zmienia sposób budowania relacji społecznych, organizowania współpracy i uczestnictwa obywatelskiego. **Powstają nowe przestrzenie angażowania się, oparte na platformach internetowych, współpracy zdalnej oraz szybkiej mobilizacji wokół konkretnych problemów społecznych.**

Jednocześnie rozwój sztucznej inteligencji rodzi pytania dotyczące przyszłej roli człowieka w działaniach opartych na relacjach i zaufaniu. Zdaniem Ekspertów, technologie mogą znacząco usprawnić organizację wolontariatu, jednak nie powinny zastępować jego społecznego i wspólnotowego wymiaru. **AI postrzegano przede wszystkim jako narzędzie wspierające koordynację, komunikację i dopasowywanie wolontariuszy do organizatorów (i odwrotnie)**, a nie substytut relacji budowanych pomiędzy ludźmi.

Osłabienie więzi społecznych i rosnące znaczenie wspólnot lokalnych

Równolegle obserwowane są procesy osłabienia tradycyjnych więzi społecznych, wzrostu poczucia osamotnienia oraz spadku zaufania społecznego. Procesy te mogą jednocześnie zwiększać znaczenie wolontariatu jako przestrzeni budowania relacji, odbudowy zaufania i wzmacniania lokalnych wspólnot. Oznacza to możliwość przesunięcia akcentu z wolontariatu rozumianego przede wszystkim jako świadczenie pomocy na wolontariat jako jedną z form budowania kapitału społecznego.

Eksperci wskazują, że **w obliczu rosnącej atomizacji społeczeństwa właśnie zdolność tworzenia trwałych relacji może stać się jedną z ważnych wartości wolontariatu w przyszłości.**

Świat permanentnych kryzysów

Ostatnim z procesów, który wyraźnie wybrzmiał jest wzrost nieprzewidywalności otoczenia. Pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie, kryzysy humanitarne, katastrofy klimatyczne czy gwałtowne zmiany gospodarcze pokazały, że społeczeństwa funkcjonują dziś w warunkach nakładających się i wzajemnie wzmacniających kryzysów.

Doświadczenia ostatnich lat ujawniły jednocześnie potencjał spontanicznego angażowania się. Wolontariat okazał się ważnym mechanizmem mobilizacji społecznej i budowania odporności wspólnot w sytuacjach nadzwyczajnych.

Jednocześnie Eksperci zwracają uwagę, że funkcjonowanie w warunkach permanentnych kryzysów będzie wymagało odejścia od myślenia o wolontariacie wyłącznie jako reakcji na pojedyncze wydarzenia. Coraz większego znaczenia nabiera budowanie trwałej zdolności społeczeństwa do samoorganizacji, współpracy i wzajemnego wsparcia także poza sytuacjami kryzysowymi. W tym sensie **przyszłość wolontariatu będzie zależała nie tylko od liczby osób gotowych pomagać, ale również od warunków, w jakich możliwa jest społeczna samoorganizacja i współpraca.**

Doświadczenia europejskie

Doświadczenia wybranych państw europejskich wskazują na potrzebę traktowania rozwoju wolontariatu jako długofalowej polityki publicznej.

Irlandzka National Volunteering Strategy 2021–2025 pokazuje znaczenie międzyresortowej koordynacji, określenia celów strategicznych oraz powiązania wolontariatu z rozwojem lokalnym i polityką społeczną.

Szkockie Volunteering for All wskazuje na potrzebę długofalowego planowania, mierzenia rezultatów społecznych, ograniczania barier uczestnictwa i rozwijania infrastruktury wspierającej wolontariat.

Angielska Vision for Volunteering 2032 akcentuje podmiotowość wolontariuszy, współdecydowanie, elastyczność oraz rozwój nowych form aktywności obywatelskiej.

Szczególnie istotnym punktem odniesienia dla Polski jest **Finlandia**, która w strategii bezpieczeństwa społeczeństwa uwzględnia działalność wolontariacką jako element kompleksowego systemu przygotowania państwa i obywateli na zagrożenia.

Wspólnym kierunkiem wynikającym z tych doświadczeń jest potrzeba przejścia od wspierania pojedynczych inicjatyw do systemowego inwestowania w zdolność obywateli i organizacji do trwałego, samodzielnego i skutecznego działania na rzecz dobra wspólnego.

1.3.2. Scenariusze przyszłości

Trendy społeczne opisane w poprzednim podrozdziale wyznaczają kierunek zmian, nie przesądzają jednak o tym, jak będzie wyglądał wolontariat w przyszłości. Te same procesy – starzenie się społeczeństwa, rozwój technologii, indywidualizacja czy osłabienie więzi społecznych – mogą prowadzić do różnych modeli organizowania aktywności obywatelskiej, w zależności od decyzji podejmowanych przez instytucje publiczne, organizacje społeczne i samych ludzi.

W tym podrozdziale rekonstruujemy **4 scenariusze przyszłości** i możliwe reakcje na nie. Nie są one prognozami ani rekomendacjami. Pokazują **możliwe kierunki ewolucji wolontariatu** oraz ujawniają pytania, na które już dziś warto poszukiwać odpowiedzi, poszukując priorytetów polityk publicznych.

Scenariusz 1: Wolontariat „niejedno ma imię"

Jednym z najważniejszych pytań, które wybrzmiało podczas całego procesu partycypacyjnej pracy nad tym strategicznym dokumentem, było **pytanie o przyszłe rozumienie wolontariatu.** W przeciwieństwie do wielu innych zagadnień nie dotyczyło ono wyłącznie sposobu organizowania wolontariatu, lecz samego zakresu zjawiska, które ma być przedmiotem polityki publicznej. Dyskusja ekspertów i praktyków pokazała, że **coraz większa część aktywności obywatelskiej nie mieści się już w tradycyjnym modelu wolontariatu rozumianego jako nieodpłatna działalność wykonywana na rzecz organizacji lub instytucji.**

Eksperci dostrzegają konieczność zmiany a zdecydowana większość opowiada się za poszerzeniem obecnego rozumienia wolontariatu tak, aby obejmowało ono również nowe formy angażowania społecznego[11]. **Aktywność obywatelska staje się coraz bardziej zróżnicowana i płynna. Obok klasycznego wolontariatu rozwijają się działania sąsiedzkie, inicjatywy oddolne, aktywizm obywatelski, wolontariat kompetencyjny, pracowniczy, cyfrowy czy mikrowolontariat. Coraz częściej osoby angażują się wokół konkretnego problemu, wydarzenia lub społeczności, nie identyfikując się trwale z jedną organizacją.**

Wyjście poza ramy „tradycyjnego" postrzegania wolontariatu pociąga za sobą daleko idące konsekwencje dla sposobu jego wspierania. Jeżeli przedmiotem polityki publicznej stanie się szeroko rozumiane zaangażowanie obywatelskie, zmianie może ulec nie tylko sposób monitorowania wolontariatu, lecz także projektowanie instrumentów wsparcia, finansowanie

[11] W ankiecie skierowanej do Zespołu Roboczego 18 z 22 osób opowiedziało się za poszerzeniem obecnego rozumienia wolontariatu tak, aby obejmowało ono również nowe formy angażowania się społecznego. Pytanie dotyczyło tego, czy definicja/rozumienie wolontariatu powinno zostać rozszerzone poza tradycyjne formy zaangażowania.

inicjatyw oraz zakres odpowiedzialności poszczególnych podmiotów za tworzenie warunków jego rozwoju.

Eksperci nie byli zgodni, co do zakresu tej zmiany. Praktycy wskazywali, że utrzymanie obecnej definicji będzie prowadziło do coraz większego rozchodzenia się **istniejących form wsparcia z rzeczywistymi sposobami angażowania się**. Część ekspertów była zdania, **że zbyt szerokie rozumienie wolontariatu może prowadzić do utraty jego odrębności, utrudnić prowadzenie polityk publicznych oraz rozmyć granice pomiędzy wolontariatem, aktywizmem, samopomocą sąsiedzką czy innymi formami aktywności obywatelskiej.**

W efekcie dyskusji uznano, że jednym z najważniejszych pytań strategicznych staje się nie tyle to, **czy** wolontariat będzie się zmieniał – ponieważ proces ten już trwa – lecz **jak powinny wyglądać warunki jego wspierania, jeśli zakres rozumienia wolontariatu będzie się poszerzał**. Od odpowiedzi na to pytanie zależeć będzie nie tylko przyszła definicja wolontariatu, ale również sposób projektowania polityk publicznych, zakres odpowiedzialności instytucji oraz granice wsparcia udzielanego aktywności obywatelskiej w Polsce.

Scenariusz 2: Wiele wymiarów pomagania - nowa mapa wolontariatu

Drugim wyraźnie wybrzmiewającym scenariuszem jest stopniowa zmiana dominujących form wolontariatu. Eksperci byli zgodni, że w perspektywie najbliższych lat wolontariat będzie stawał się coraz bardziej zróżnicowany, elastyczny i dostosowany do różnych potrzeb oraz stylów życia. Nie oznacza to zaniku dotychczasowych modeli angażowania się, lecz odejście od ich dominującej pozycji na rzecz większej różnorodności form uczestnictwa.

Eksperci zgodnie uznają, że przyszłość wolontariatu będzie wiązać się z większą różnorodnością i elastycznością form zaangażowania[12]. Wskazywano na rosnące znaczenie wolontariatu krótkoterminowego, projektowego i akcyjnego, a także wolontariatu kompetencyjnego, pracowniczego, cyfrowego oraz mikrowolontariatu. Coraz częściej **angażowanie społeczne może koncentrować się wokół konkretnego problemu, wydarzenia lub społeczności, a nie wokół jednej organizacji i długotrwałego zobowiązania**. Jednocześnie dostrzec można rosnące znaczenie działań realizowanych w formule hybrydowej, łączącej aktywność stacjonarną z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych.

Jednocześnie nie przewiduje się zaniku wolontariatu długoterminowego. Z pewnością będzie on niezbędny wszędzie tam, gdzie kluczowe znaczenie mają trwałe relacje, odpowiedzialność oraz ciągłość wsparcia, między innymi w działaniach opiekuńczych, edukacyjnych, hospicyjnych czy w pracy z osobami znajdującymi się w kryzysie. Zmianie ulec może jednak jego udział w **całości praktyk wolontariackich**. Coraz częściej będzie on funkcjonował

[12] W ankiecie pytano o to, które formy wolontariatu i zaangażowania społecznego będą zyskiwać na znaczeniu do 2035 r.

równolegle z bardziej elastycznymi modelami angażowania się, zamiast stanowić ich podstawową formę. Nie dojdzie do prostego zastępowania jednych modeli innymi. Znacznie bardziej prawdopodobnym kierunkiem jest **współistnienie i wzajemne uzupełnianie się różnych form zaangażowania**. Ta sama osoba może w różnych momentach życia podejmować zarówno krótkoterminowe działania akcyjne, angażować się kompetencyjnie w wybrane projekty, jak i przez wiele lat pozostawać związana z jedną organizacją. Oznacza to odejście od myślenia o wolontariacie jako jednej ścieżce uczestnictwa na rzecz modelu umożliwiającego swobodne przechodzenie pomiędzy różnymi formami aktywności.

Scenariusz ten prowadzi do **zasadniczego pytania o przyszły model wspierania wolontariatu**. Czy powinien on nadal opierać się przede wszystkim na rozwiązaniach projektowanych z myślą o wolontariacie długoterminowym, czy też rozwijać instrumenty odpowiadające rosnącej różnorodności form angażowania się społecznego, zachowując jednocześnie warunki dla tych obszarów, w których długotrwałe zaangażowanie pozostanie niezastąpione?

Scenariusz 3: Wolontariat sieć wsparcia – nie „łatanie dziur"

Kolejnym z omawianych możliwych scenariuszy rozwoju wolontariatu był wzrost jego znaczenia w odpowiedzi na rosnące potrzeby społeczne. Możliwość ta wynika przede wszystkim z obserwowanych już dziś zmian demograficznych i społecznych. Starzenie się społeczeństwa, wzrost liczby osób wymagających wsparcia, pogłębiające się problemy zdrowia psychicznego, rosnąca liczba osób żyjących samotnie oraz zwiększająca się częstotliwość sytuacji kryzysowych powodują systematyczny wzrost zapotrzebowania na działania oparte na zaangażowaniu obywatelskim. Jednocześnie **ograniczenia kadrowe i finansowe systemu usług publicznych mogą prowadzić do coraz większych oczekiwań wobec organizacji społecznych i wolontariuszy.**

Eksperci zwrócili uwagę, że już obecnie wolontariat odgrywa istotną rolę w obszarach, w których kluczowe znaczenie mają relacje międzyludzkie, obecność i budowanie więzi społecznych. Dotyczy to między innymi wsparcia osób starszych, działań hospicyjnych, pomocy osobom w kryzysie bezdomności, integracji migrantów czy animowania społeczności lokalnych. Trzeba mieć na uwadze, że w tych obszarach wartość wolontariatu nie wynika z zastępowania usług publicznych, lecz z wnoszenia elementów, których nie da się zapewnić wyłącznie poprzez profesjonalne świadczenie usług.

Scenariusz, w którym rośnie **rola wolontariatu w obliczu kryzysu usług publicznych**, był postrzegany jako niepożądany. Wielokrotnie podkreślano, że wolontariat nie powinien stawać się sposobem kompensowania niewydolności państwa ani zastępować pracy zawodowej w obszarach, za które odpowiedzialność ponoszą instytucje publiczne. **Rozwój wolontariatu nie może prowadzić do przenoszenia odpowiedzialności za realizację podstawowych usług społecznych na mieszkańców i organizacje społeczne.**

Z tym wyjątkiem, że przyszłość wolontariatu będzie coraz silniej związana z budowaniem odporności społecznej. W sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemia COVID-19, pomoc uchodźcom z Ukrainy czy lokalne katastrofy, wolontariat formalny i nieformalny okazał się jednym z najważniejszych mechanizmów szybkiej mobilizacji społecznej. W przyszłości jego rola może więc wzrastać nie jako substytutu państwa, lecz jako elementu zwiększającego zdolność społeczności do samoorganizacji, wzajemnego wsparcia i reagowania na sytuacje nadzwyczajne.

Dyskusja wokół tego scenariusza prowadzi do jednego z najważniejszych pytań strategicznych całego procesu: **jak powinna układać się relacja między odpowiedzialnością państwa a rolą wolontariatu w odpowiadaniu na rosnące potrzeby społeczne?** W szczególności istotne jest pytanie, w jaki sposób państwo może tworzyć warunki sprzyjające rozwojowi wolontariatu, nie przenosząc na wolontariuszy odpowiedzialności za zadania, za które odpowiadają instytucje publiczne. Odpowiedź na te pytania będzie miała znaczenie dla określenia miejsca wolontariatu w politykach publicznych w perspektywie 2035 roku.

Scenariusz 4: Wolontariat XXI wieku -między sztuczną inteligencją a ludzką empatią

Rosnąca rola technologii cyfrowych, w tym sztucznej inteligencji w organizowaniu wolontariatu to kolejny z prawdopodobnych kierunków rozwoju.

Eksperci podkreślają, że technologie będą wpływać nie tylko na sposób komunikowania się z wolontariuszami, ale na cały proces organizowania wolontariatu – od promocji i rekrutacji, przez dobór zadań odpowiadających kompetencjom i dostępności wolontariuszy, po szkolenia, koordynację działań oraz monitorowanie ich efektów. Rozwój platform cyfrowych i narzędzi wykorzystujących sztuczną inteligencję może znacząco ułatwić kojarzenie osób chcących się zaangażować z organizatorami oraz zwiększyć dostępność wolontariatu dla osób, które z różnych powodów nie mogą uczestniczyć w działaniach stacjonarnych.

Technologia może również sprzyjać rozwojowi nowych modeli angażowania się społecznego: ułatwiać organizowanie mikrowolontariatu, wolontariatu zdalnego czy działań realizowanych jednorazowo, odpowiadając na potrzeby osób dysponujących ograniczonym czasem lub poszukujących bardziej elastycznych form uczestnictwa. Może także wspierać organizatorów w lepszym rozpoznawaniu kompetencji wolontariuszy, planowaniu ich rozwoju oraz budowaniu bardziej spersonalizowanych ścieżek zaangażowania.

Trzeba mieć na uwadze, że **rozwój technologii nie zmienia istoty wolontariatu, która opiera się na relacjach międzyludzkich, zaufaniu i współpracy**. Pojawiały się obawy, że nadmierna cyfryzacja może prowadzić do osłabienia więzi pomiędzy wolontariuszami i organizatorami, a także pogłębiać wykluczenie osób o niższych kompetencjach cyfrowych lub ograniczonym dostępie do technologii. **AI powinna wspierać ludzi w organizowaniu wolontariatu**.

Automatyzacja może zwiększać efektywność procesów organizacyjnych, jednak nie jest w stanie zastąpić budowania zaufania, poczucia wspólnoty czy empatii, które stanowią fundament trwałego zaangażowania wolontariuszy.

Scenariusz ten prowadzi do pytania wykraczającego poza samą technologię: **jak wykorzystać potencjał cyfryzacji i sztucznej inteligencji, jednocześnie zachowując relacyjny i wspólnotowy charakter wolontariatu?** Odpowiedź na to pytanie będzie miała istotny wpływ na sposób organizowania wolontariatu w kolejnych latach oraz na rolę, jaką w tym procesie będą odgrywać organizacje, koordynatorzy i sami wolontariusze.

1.4. Kluczowe wnioski z diagnozy i scenariuszy przyszłości

Zestawienie Raportu z Syntezą Badań oraz prac Zespołu Roboczego, dającego jakościowe pogłębienie diagnozy pokazuje, że **rozwój wolontariatu w Polsce zależy od zmian zachodzących jednocześnie na trzech poziomach: doświadczenia osób angażujących się społecznie, warunków organizowania i koordynowania wolontariatu oraz szerszego ekosystemu, w którym wolontariat funkcjonuje.**

Na każdym z tych poziomów widoczne są bariery ograniczające możliwość wykorzystania istniejącego potencjału społecznego. Jednocześnie przyszłość wolontariatu będzie kształtowana przez procesy, które już dziś zmieniają sposób angażowania się – indywidualizację, przemiany demograficzne, rozwój technologii, osłabienie więzi społecznych oraz funkcjonowanie w warunkach nakładających się kryzysów. Z połączenia tych perspektyw wynikają cztery kluczowe wnioski.

Wniosek 1: potencjał społeczny do angażowania się nie przekłada się automatycznie na trwałe i różnorodne formy wolontariatu

Polacy mają znaczny potencjał angażowania się społecznego, który szczególnie wyraźnie ujawnia się w sytuacjach kryzysowych. Jednocześnie formalny wolontariat pozostaje znacznie mniej powszechny niż szersze formy aktywności społecznej. Diagnoza pokazuje, że pomiędzy gotowością do działania a podjęciem i utrzymaniem wolontariatu istnieją bariery związane m.in. z dostępem do informacji, sposobem organizowania współpracy, jakością pierwszego doświadczenia oraz możliwością dopasowania zaangażowania do sytuacji życiowej.

Jednocześnie sposób angażowania się społecznego staje się coraz bardziej zróżnicowany. Obok długoterminowego wolontariatu rozwijają się działania krótkoterminowe, projektowe, kompetencyjne, pracownicze, cyfrowe, sąsiedzkie i inne formy aktywności obywatelskiej. Nie oznacza to zaniku tradycyjnego wolontariatu, ale coraz wyraźniej pokazuje, że nie istnieje jeden dominujący sposób angażowania się społecznego.

Dla przyszłości wolontariatu oznacza to konieczność uwzględniania całej trajektorii zaangażowania – od wejścia, przez pierwsze doświadczenia i rozwój, po kontynuację, zmianę formy, przerwę lub wycofanie. Szczególnego znaczenia nabiera zdolność organizatorów do tworzenia różnych możliwości uczestnictwa, odpowiadających na zróżnicowane potrzeby, kompetencje i możliwości czasowe osób angażujących się.

Wniosek 2: jakość wolontariatu zależy w dużej mierze od warunków, jakie tworzą organizatorzy

Diagnoza pokazuje, że doświadczenie wolontariusza jest silnie związane ze sposobem organizowania i koordynowania współpracy. Ograniczone zasoby, niewystarczające przygotowanie osób odpowiedzialnych za wolontariat, niedopasowanie zadań do potencjału wolontariuszy czy brak możliwości rozwoju mogą osłabiać zaangażowanie i prowadzić do rezygnacji.

Jednocześnie profesjonalizacja organizowania wolontariatu nie powinna być utożsamiana z rozbudową procedur. Chodzi przede wszystkim o zdolność organizatorów do świadomego projektowania współpracy, budowania relacji, rozpoznawania potrzeb i kompetencji wolontariuszy oraz tworzenia warunków sprzyjających ich rozwojowi i długofalowemu zaangażowaniu.

Wyzwania te dotyczą nie tylko pojedynczych organizacji. Zróżnicowany dostęp do wiedzy, szkoleń, doradztwa, narzędzi i sieci wymiany doświadczeń sprawia, że możliwości profesjonalnego organizowania wolontariatu zależą w dużej mierze od zasobów konkretnych organizacji, osób koordynujących oraz miejsca ich działania.

Wniosek 3: w Polsce istnieją różne rozwiązania wspierające wolontariat, ale nie tworzą one jeszcze spójnej architektury wsparcia

W Polsce funkcjonują programy, instytucje, narzędzia i lokalne rozwiązania wspierające rozwój wolontariatu. Należą do nich m.in. programy publiczne, centra wolontariatu, szkolne kluby wolontariatu, System Obsługi Wolontariatu oraz różne formy wsparcia oferowane organizatorom. Diagnoza nie pokazuje jednak, że rozwiązania te tworzą jeden spójny i powszechnie dostępny system wolontariatu.

Przeciwnie – widoczne są rozproszenie działań, nierówny dostęp do infrastruktury i wsparcia, różnice terytorialne oraz brak spójnego sposobu gromadzenia i wykorzystywania wiedzy o wolontariacie. Poszczególne elementy otoczenia oddziałują na siebie, ale nie funkcjonują jeszcze jako całościowa architektura zapewniająca podobne warunki rozwoju wolontariatu w różnych częściach kraju i dla różnych grup.

Dotyczy to również finansowania, które może wspierać rozwój wolontariatu, ale często pozostaje powiązane z logiką pojedynczych projektów, a nie długofalowym budowaniem

infrastruktury, kompetencji i możliwości angażowania się. Podobnie rozwiązania prawne nie zawsze odpowiadają różnorodności współczesnych form zaangażowania.

Wniosek z diagnozy nie brzmi więc, że istniejący system należy zmienić. Bardziej podstawowe pytanie brzmi, czy i jakiej architektury wsparcia wolontariatu potrzebuje Polska. Odpowiedź na to pytanie należy już do części strategicznej dokumentu.

Wniosek 4: przyszłość wolontariatu wymaga odejścia od jednego modelu zaangażowania na rzecz większej różnorodności

Analiza trendów i scenariuszy pokazuje, że w kolejnych latach rosnąć będzie znaczenie elastycznych, krótkoterminowych, projektowych i cyfrowych form angażowania się, przy jednoczesnym utrzymaniu potrzeby wolontariatu długoterminowego tam, gdzie kluczowe są relacje, ciągłość i odpowiedzialność.

Nie oznacza to konieczności zastąpienia jednego modelu innym. Bardziej prawdopodobne jest współistnienie wielu form zaangażowania, pomiędzy którymi ludzie będą przechodzić w zależności od etapu życia, sytuacji i potrzeb. Ta sama osoba może w różnych momentach angażować się okazjonalnie, projektowo, kompetencyjnie, cyfrowo albo przez wiele lat współpracować z jedną organizacją.

Jednocześnie wolontariat będzie funkcjonował w coraz bardziej złożonym otoczeniu społecznym. Może odgrywać ważną rolę w budowaniu więzi i odporności społecznej oraz w reagowaniu na kryzysy, ale nie powinien zastępować państwa w realizacji zadań i usług publicznych. Rolą polityk publicznych powinno być tworzenie warunków, w których wolontariat może wnosić swoją specyficzną wartość – opartą na dobrowolności, relacjach, samoorganizacji i aktywności obywatelskiej – bez przenoszenia na wolontariuszy odpowiedzialności za zadania należące do instytucji publicznych.

1.4.1 Pytania strategiczne

Zestawienie diagnozy z możliwymi kierunkami przyszłości pokazuje, że dalszy rozwój wolontariatu wymaga odpowiedzi na kilka powiązanych ze sobą pytań. Wyznaczają one zakres dalszych prac nad Strategią i odnoszą się zarówno do sposobu rozumienia wolontariatu, jak i warunków, w których może się on rozwijać.

Jak szeroko rozumieć wolontariat?
Które formy zaangażowania – obok tradycyjnego wolontariatu długoterminowego – powinny być uwzględniane w politykach publicznych i objęte wsparciem?

Jak tworzyć dobre warunki do angażowania się?
Jak wspierać organizatorów w tworzeniu dobrej jakości i różnorodnych możliwości

angażowania się, odpowiadających na różne potrzeby, możliwości i etapy życia osób angażujących się?

Jak zapewnić dostępność wolontariatu?
Jak ograniczać nierówności w dostępie do informacji, infrastruktury, wiedzy i możliwości angażowania się, niezależnie od miejsca zamieszkania i sytuacji życiowej?

Jak powinna wyglądać architektura wsparcia wolontariatu?
Czy potrzebne jest bardziej spójne powiązanie istniejących programów, instytucji, narzędzi i form wsparcia, a jeśli tak – jaki powinien być zakres takiej architektury, poziom jej centralizacji oraz relacja z rozwiązaniami lokalnymi?

Jakie warunki instytucjonalne powinny tworzyć polityki publiczne dla rozwoju wolontariatu?
Jakie rozwiązania prawne i finansowe są potrzebne dla różnych form wolontariatu oraz jak powinny być podzielone role instytucji publicznych, organizacji społecznych, samorządów, szkół, pracodawców i innych podmiotów?

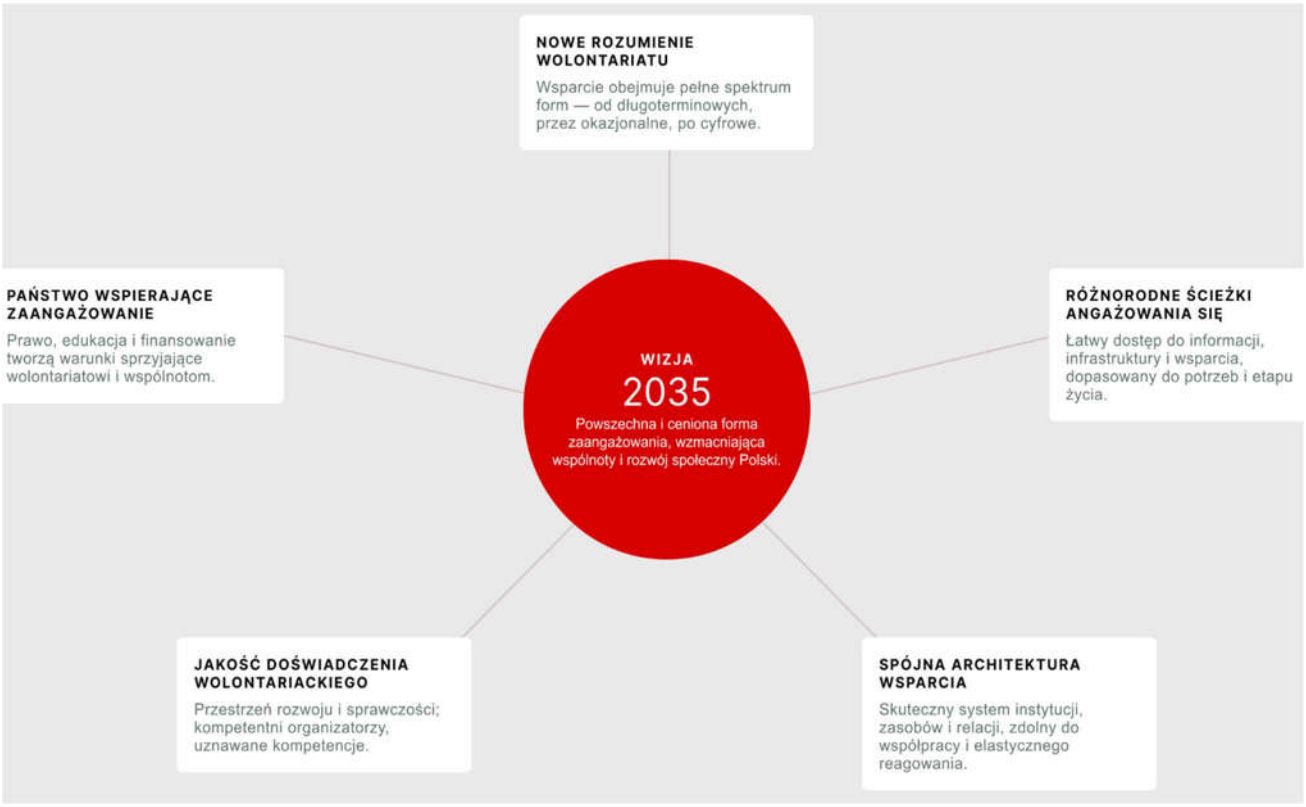
Pytania te nie przesądzają z góry o konkretnych rozwiązaniach. Ich wspólnym punktem jest **pytanie o to, jakie warunki należy tworzyć, aby wolontariat mógł rozwijać się w sposób różnorodny, dostępny, dobrej jakości i odporny na zmiany społeczne, bez sprowadzania go do jednego modelu zaangażowania ani traktowania jako zastępstwa dla odpowiedzialności państwa za realizację usług publicznych?**

Rozdział 2. Kierunki działań strategicznych

Rozdział drugi przedstawia propozycję wizji rozwoju wolontariatu w Polsce oraz kierunki zmian, które mogą prowadzić do jej realizacji w perspektywie roku 2035.

Analiza zgromadzonego materiału pokazała, że wiele wyzwań i proponowanych rozwiązań ma charakter przekrojowy i nie dotyczy wyłącznie jednej grupy uczestników ekosystemu wolontariatu. Dlatego, na potrzeby części strategicznej, materiał został uporządkowany wokół najważniejszych kierunków zmian, a nie wokół perspektyw poszczególnych aktorów. Takie podejście pozwoliło zintegrować wnioski płynące z całego procesu oraz powiązać je z wyzwaniami zidentyfikowanymi w diagnozie.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

2.1. Wizja rozwoju wolontariatu 2035

W 2035 roku wolontariat jest powszechnie rozumiany jako różnorodna forma angażowania się na rzecz innych osób, społeczności i dobra wspólnego. ***Liczba osób zaangażowanych w wolontariat rośnie dwukrotnie****. Obejmuje zarówno działania realizowane w organizacjach, jak i aktywność sąsiedzką, obywatelską, kompetencyjną, cyfrową czy kryzysową. Różnorodność form zaangażowania nie prowadzi do rozproszenia działań, lecz staje się naturalną cechą wolontariatu.* ***Państwo dostrzega wolontariat jako obszar do inwestowania w celu wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego i demokracji.***

Wolontariat jest łatwo dostępny dla osób na różnych etapach życia, niezależnie od miejsca zamieszkania, sytuacji życiowej czy poziomu sprawności*. Rozpoczęcie działalności wolontariackiej nie wiąże się z niepotrzebnymi barierami formalnymi, a osoby angażujące się mogą swobodnie wybierać formę, czas i intensywność swojego zaangażowania oraz powracać do niego wraz ze zmieniającymi się okolicznościami życia.*

Rozwój wolontariatu wspiera elastyczna architektura wsparcia, oparta na współpracy organizacji pozarządowych, instytucji publicznych, biznesu oraz społeczności lokalnych. *Organizacje nie pełnią wyłącznie roli organizatorów wolontariatu, lecz stają się animatorami lokalnej aktywności i partnerami budującymi trwałe ekosystemy współpracy. Jest ona otwarta*

na zmiany i wykorzystuje nowe technologie tam, gdzie zwiększają dostępność i efektywność działań, jednocześnie chroniąc relacyjny charakter wolontariatu.

Osoby angażujące się doświadczają wolontariatu jako przestrzeni rozwoju, współpracy i sprawczości. Ich potrzeby i motywacje są uwzględniane, zdobywane kompetencje są społecznie uznawane, a jakość doświadczenia wolontariackiego staje się równie ważna jak liczba osób podejmujących aktywność.

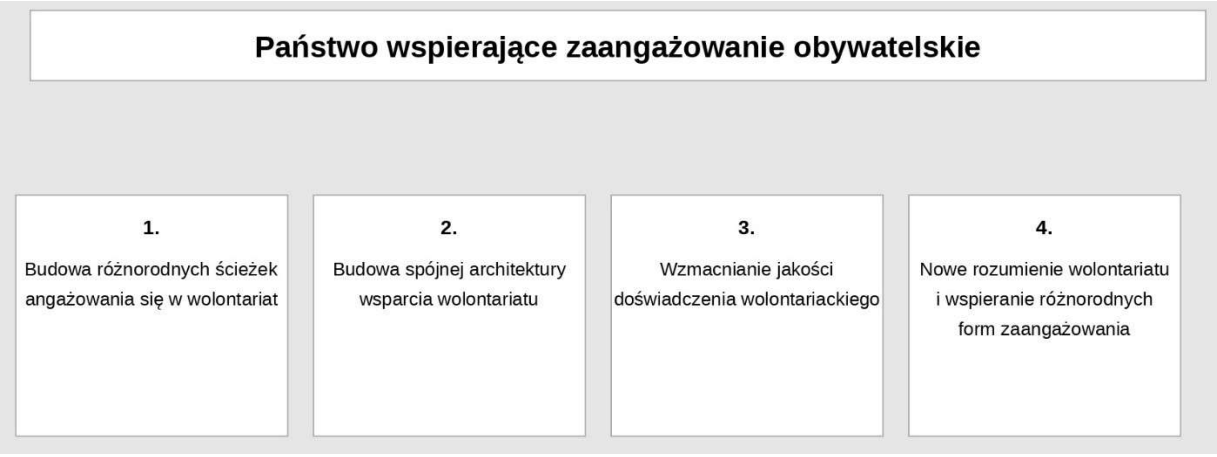
***Rozwój wolontariatu jest elementem szerszej polityki wzmacniania wspólnot i więzi społecznych oraz budowanie odporności społecznej w perspektywie potencjalnych kryzysów**. Prawo, edukacja, system finansowania i działania instytucji publicznych tworzą warunki sprzyjające angażowaniu, nie zastępując jednocześnie odpowiedzialności państwa za realizację usług publicznych.*

Przedstawiona powyżej wizja opisuje pożądany obraz wolontariatu w Polsce w perspektywie roku 2035. Jej rozwinięciem jest pięć wzajemnie powiązanych kierunków strategicznych, które odpowiadają na najważniejsze wyzwania zidentyfikowane w diagnozie oraz porządkują najczęściej powracające wątki:

Kierunki te należy traktować jako komplementarne obszary zmian, których równoległa realizacja jest niezbędna dla rozwoju wolontariatu odpowiadającego współczesnym i przyszłym wyzwaniom społecznym. Rola państwa wspierającego zaangażowanie obywatelskie ma charakter przekrojowy i warunkuje realizację pozostałych kierunków.

2.2. Obszary zmian

Wyodrębnionych zostało **pięć kierunków działań strategicznych**. Każdy z kierunków opisuje pożądany stan docelowy, uzasadnia jego znaczenie oraz wskazuje najważniejsze obszary działań niezbędne do osiągnięcia celu.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

2.2.1. Nowe rozumienie wolontariatu i wspieranie różnorodnych form zaangażowania

Kierunek pierwszy odnosi się do pytania o to, jak szeroko rozumieć wolontariat i **które formy zaangażowania powinny być objęte politykami publicznymi.**

Diagnoza pokazuje, że dotychczasowe rozwiązania wspierające wolontariat były projektowane przede wszystkim z myślą o długoterminowym wolontariacie realizowanym przez organizacje pozarządowe. Jednak obecnie coraz większego znaczenia nabierają inne formy zaangażowania – m.in. wolontariat kompetencyjny, pracowniczy, cyfrowy, krótkoterminowy, działania sąsiedzkie i oddolne inicjatywy obywatelskie. Powoduje to rosnącą rozbieżność między sposobem, w jaki angażują się dziś obywatele, a rozwiązaniami, na których opiera się dotychczasowe wsparcie wolontariatu. Stąd polityka publiczna powinna uwzględniać większą różnorodność form dobrowolnego zaangażowania, zachowując jednocześnie jasne granice między wolontariatem a innymi formami aktywności społecznej.

Poszerzenie rozumienia wolontariatu nie oznacza zacierania granic między wszystkimi przejawami aktywności społecznej ani rezygnacji z roli organizatorów wolontariatu. Oznacza uznanie, że współczesny wolontariat przyjmuje wiele form i że każda z nich może wymagać odmiennych sposobów wsparcia.

Strategia zakłada odejście od projektowania rozwiązań dla jednego dominującego modelu angażowania się na rzecz rozwiązań otwartych na różnorodność. Obejmuje to zarówno wspieranie wolontariatu długoterminowego, szczególnie tam, gdzie budowanie trwałych relacji jest warunkiem skutecznego działania, jak i tworzenie warunków dla rozwoju form krótkoterminowych, projektowych, cyfrowych czy kompetencyjnych. Istotnym jest również uznanie za wolontariat działań oddolnych i nieformalnych oraz stworzenie takich rozwiązań, które będą je wspierały bez nadmiernej formalizacji.

Jednocześnie strategia zachowuje wyraźną granicę między wspieraniem aktywności wolontariackiej a przenoszeniem na wolontariat odpowiedzialności za realizację zadań publicznych. Poszerzenie rozumienia wolontariatu ma służyć zwiększeniu możliwości angażowania się, a nie zastępowaniu pracy zawodowej czy obowiązków państwa.

2.2.2. Budowa różnorodnych ścieżek angażowania się w wolontariat

Kierunek drugi odnosi się do pytania o równiejszy dostęp do informacji, infrastruktury i możliwości angażowania się obywateli w wolontariat.

Coraz więcej osób chce angażować się społecznie w sposób odpowiadający ich potrzebom, możliwościom, etapowi życia i dostępnemu czasowi. Tymczasem dotychczasowe rozwiązania wspierające wolontariat nadal w dużej mierze opiera się na założeniu długoterminowej

współpracy z jedną organizacją, co utrudnia włączanie osób szukających innych modeli aktywności. Istotnymi barierami są brak informacji o możliwościach zaangażowania, zbyt skomplikowane procedury oraz niedostateczna dostępność oferty wolontariatu.

Budowa różnorodnych ścieżek angażowania się oznacza tworzenie warunków, które umożliwiają łatwe rozpoczęcie wolontariatu, zmianę form zaangażowania oraz znalezienie innych form aktywności wraz ze zmieniającymi się potrzebami i możliwościami życiowymi. Wolontariat powinien być dostępny zarówno dla osób, które chcą angażować się długoterminowo, jak i dla tych, które wybierają działania krótkoterminowe, spontaniczne, projektowe, rodzinne, kompetencyjne czy cyfrowe.

Kierunek ten zakłada rozwijanie przejrzystych i łatwo dostępnych ścieżek wejścia do wolontariatu, opartych na rzetelnej informacji, prostych procedurach oraz nowoczesnych narzędziach ułatwiających kojarzenie osób zainteresowanych z organizacjami i inicjatywami społecznymi. Równie istotne jest zapewnienie, aby wolontariat był rzeczywiście dostępny dla wszystkich – niezależnie od sytuacji życiowej.

Budowanie różnorodnych ścieżek angażowania się oznacza również dostrzeganie ciągłości doświadczeń. Pierwszy kontakt z wolontariatem może nastąpić w szkole, na studiach, w miejscu pracy, w społeczności lokalnej lub spontanicznie w odpowiedzi na sytuację kryzysową.

2.2.3. Budowa spójnej architektury wsparcia wolontariatu

Kierunek trzeci odnosi się do pytania o potrzebę i kształt spójnej architektury wsparcia.

Budowa elastycznej i spójnej architektury wspierania wolontariatu oznacza rozwijanie rozwiązań, które wzmacniają cały ekosystem zaangażowania obywatelskiego, zamiast koncentrować się wyłącznie na pojedynczych organizacjach lub projektach. Organizacje pozarządowe pozostają kluczowymi podmiotami rozwoju wolontariatu, jednak ich rola ewoluuje – obok organizowania wolontariatu coraz większego znaczenia nabiera animowanie lokalnej aktywności społecznej, budowanie partnerstw i wspieranie oddolnych inicjatyw.

Architektura wsparcia powinna zapewniać stabilne warunki funkcjonowania organizatorom wolontariatu, rozwijać lokalną i regionalną infrastrukturę wsparcia oraz tworzyć mechanizmy współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi, biznesem i centrami wolontariatu. Równie istotne jest traktowanie kosztów koordynacji, rekrutacji, wdrażania i wspierania wolontariuszy jako integralnego elementu finansowania działań wolontariackich.

Projektowane rozwiązania powinny być równocześnie podatne na zmiany – oznacza to wykorzystywanie nowych technologii – w tym sztucznej inteligencji i narzędzi cyfrowych – tam, gdzie ułatwiają one organizowanie wolontariatu, poprawiają dostęp do informacji czy

wspierają koordynację działań. Technologia powinna jednak wzmacniać relacyjny charakter wolontariatu, a nie go zastępować.

Istotnym elementem tego kierunku jest również budowanie rozwiązań, które można określić mianem "uczących się" – opartych na danych, badaniach i wymianie wiedzy. Dzięki temu możliwe będzie dostosowywanie polityk publicznych i programów wsparcia do zmieniających się potrzeb społecznych oraz możliwości.

2.2.4. Wzmacnianie jakości doświadczenia wolontariackiego

Kierunek czwarty odnosi się do wspierania organizatorów w tworzeniu wartościowych i dobrze przygotowanych zadań dla wolontariuszy.

Wzmacnianie jakości doświadczenia wolontariackiego oznacza tworzenie takich warunków organizowania wolontariatu, które sprzyjają satysfakcji, bezpieczeństwu i rozwojowi osób angażujących się. Obejmuje to dbałość o jakość całego procesu – od pierwszego kontaktu z organizacją, przez przygotowanie do wykonywania zadań, bieżące wsparcie, aż po zakończenie współpracy i utrzymywanie relacji z byłymi wolontariuszami.

Realizacja tego kierunku wymaga wzmacniania kompetencji osób odpowiedzialnych za organizowanie wolontariatu oraz uznania koordynacji wolontariatu za profesjonalną funkcję wymagającą odpowiedniego przygotowania, czasu i zasobów. Wysoka jakość doświadczenia nie wynika wyłącznie z zaangażowania pojedynczych osób, lecz z dobrze zaprojektowanych procesów organizacyjnych oraz kultury współpracy opartej na partnerstwie, wzajemnym szacunku i zaufaniu.

Istotnym elementem tego kierunku jest również dostrzeganie korzyści, jakie wolontariat przynosi wszystkim zaangażowanym stronom. Dobrze zorganizowany wolontariat tworzy wartość społeczną, wzmacnia kompetencje, buduje więzi społeczne oraz zwiększa potencjał organizacji i społeczności lokalnych.

2.2.5. Państwo wspierające zaangażowanie obywateli w wolontariat

Strategicznym celem państwa powinno być stworzenie warunków, w których wolontariat staje się trwałym elementem rozwoju społecznego, wzmacniania wspólnot, zwiększania odporności oraz efektywnej realizacji polityk publicznych. W takim ujęciu rozwój **wolontariatu stanowi nie tylko narzędzie wspierania aktywności obywatelskiej, lecz także inwestycję w bezpieczeństwo społeczne, spójność społeczną, zdolność do współpracy oraz długoterminową stabilność państwa.**

Wolontariat stanowi istotny zasób wspierający realizację celów publicznych. Umożliwia mobilizowanie dodatkowych zasobów ludzkich, kompetencyjnych i organizacyjnych, zwiększa dostępność działań społecznych dla osób pozostających poza systemem instytucjonalnego wsparcia, wspiera wcześniejsze rozpoznawanie potrzeb oraz zagrożeń społecznych, a także przyczynia się do wzmacniania gotowości społeczności lokalnych do reagowania na sytuacje kryzysowe. Jednocześnie sprzyja rozwojowi kompetencji obywatelskich oraz budowaniu współpracy pomiędzy administracją publiczną, organizacjami społecznymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami.

Znaczenie wolontariatu nie ogranicza się jednak do doraźnych efektów podejmowanych działań. Jego kluczową wartością jest **tworzenie trwałego kapitału społecznego, obejmującego relacje zaufania, zdolność do współpracy, gotowość do wzajemnej pomocy oraz kompetencje niezbędne do skutecznego rozwiązywania problemów społecznych**. Kapitał ten wzmacnia odporność wspólnot i instytucji publicznych, ogranicza negatywne skutki kryzysów oraz zwiększa skuteczność interwencji publicznych. Oznacza to, że **ekonomiczna i społeczna wartość wolontariatu nie może być oceniana wyłącznie przez pryzmat liczby przepracowanych godzin, lecz powinna być analizowana także w kontekście długoterminowych korzyści dla społeczeństwa i państwa.**

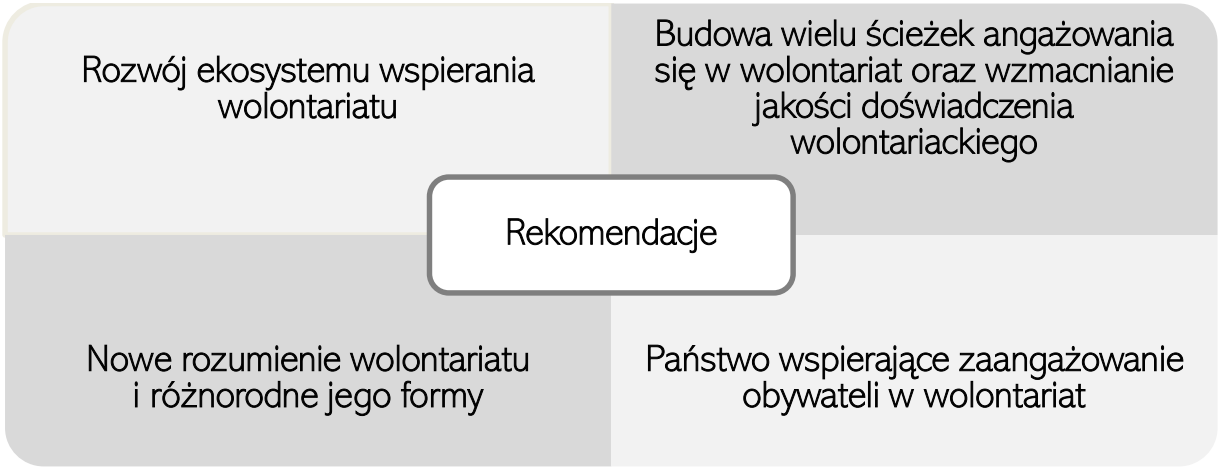
Z tego względu **rozwój wolontariatu powinien być traktowany jako obszar strategicznych inwestycji państwa**. Wymaga to zmiany sposobu jego postrzegania w politykach publicznych: od finansowania pojedynczych inicjatyw do wzmacniania trwałych zdolności społecznych, od koncentracji na aktywnościach do oceny osiąganych rezultatów społecznych, od działań rozproszonych pomiędzy poszczególnymi instytucjami do skoordynowanego podejścia międzysektorowego.

Wymaga to zapewnienia większej spójności działań administracji publicznej na wszystkich poziomach zarządzania, rozwijania stabilnych mechanizmów finansowania oraz uwzględniania perspektywy wolontariatu w projektowaniu i realizacji polityk dotyczących edukacji, kultury, zdrowia, pomocy społecznej, integracji społecznej, rynku pracy, bezpieczeństwa i rozwoju lokalnego. W tym ujęciu **wspieranie wolontariatu nie jest zadaniem pojedynczego programu lub instytucji, lecz elementem długofalowej polityki wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego i zdolności rozwojowych państwa**.

Jednocześnie **konieczne jest zachowanie granicy pomiędzy wspieraniem wolontariatu a przenoszeniem na obywateli odpowiedzialności za realizację zadań publicznych.** Wolontariat może wzmacniać skuteczność działań instytucji publicznych i uzupełniać ich oddziaływanie, nie może jednak zastępować profesjonalnych usług publicznych ani stanowić sposobu kompensowania deficytów kadrowych lub systemowych.

Rozdział 3. Rekomendacje

Niniejsza część przedstawia **rekomendacje wdrożeniowe dla pięciu kierunków strategicznych** opisanych w rozdziale 2. Pojawiły się 4 grupy rekomendacji, ponieważ kierunki strategiczne 2 i 4 dotyczące perspektywy wolontariusza przedstawiono łącznie.

W ramach każdej grupy rekomendacji wyszczególnione zostały katalogi propozycji wdrożeniowych.

3.1. Nowe rozumienie wolontariatu i różnorodne jego formy

Rozwój wolontariatu wymaga dostosowania jego definicji i form wsparcia do zmieniających się w Polsce sposobów zaangażowania społecznego obywateli. Współczesny wolontariat obejmuje nie tylko długoterminową współpracę z organizacją, ale również działania krótkoterminowe, projektowe, cyfrowe, kompetencyjne, rodzinne, pracownicze czy sąsiedzkie. Rozwój tych różnorodnych, nowych form aktywności wymaga zmian w ramach prawnych, w pierwszej kolejności w sposobie definiowania wolontariatu, jak i zmiany społecznej narracji o wolontariacie.

Adaptacja ram prawnych do charakteru współczesnego wolontariatu

3.1.1. Kompleksowy przegląd przepisów dotyczących wolontariatu – ich ujednolicenie, uproszczenie i dostosowanie do współczesnych form angażowania się.

Punktem wyjścia powinien być przegląd obowiązujących regulacji, które powstawały ponad dwadzieścia lat temu, oraz szerokie konsultacje środowiskowe przed podjęciem ewentualnych zmian ustawowych. Te działania zostały już zapoczątkowane przez zespoły ekspertów działające od 2024 roku przy KPRM. Priorytetem powinno być ich zakończenie, co umożliwi

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

uproszczenie formalności, ograniczenie zbędnych obowiązków administracyjnych. Zmiany powinny obejmować zarówno formalności po stronie wolontariuszy i organizatorów, jak i obowiązki związane z prowadzeniem dokumentacji, w tym RODO.

3.1.2. Elektroniczne porozumienia, możliwość podpisywania ich podpisem zaufanym oraz jednolity wzór porozumienia

Rekomendowane jest przygotowanie centralnego, jednolitego szablonu porozumienia dostępnego dla wszystkich organizatorów oraz umożliwienie korzystania z podpisu zaufanego i innych narzędzi elektronicznych.

3.1.3. Jasne i skuteczne zasady ochrony ubezpieczeniowej wolontariuszy

Do uporządkowania pozostaje m.in. zakres ochrony zdrowotnej oraz ochrony od następstw nieszczęśliwych wypadków przy zaangażowaniu trwającym dłużej niż 30 dni. Skuteczność ochrony ubezpieczeniowej jest tu rozumiana jako zakresu zabezpieczenia, oraz rzeczywistą dostępność należnych świadczeń w razie wypadku, uszczerbku na zdrowiu lub choroby. Należy uprościć procedury zgłaszania roszczeń i uzyskiwania świadczeń, zapewnić przejrzyste wymagania dokumentacyjne oraz sprawną wypłatę należnych środków.

3.1.4. Stworzenie lepszych warunków dla rozwoju wolontariatu pracowniczego

W ramach wolontariatu pracowniczego zaleca się ujednolicenie interpretacji przepisów i dokumentów, oraz stworzenie zachęt dla pracodawców i pracowników, w tym ewentualnego dnia w Kodeksie pracy. Dla pracodawców potrzebne jest w pierwszej kolejności doprecyzowanie odpowiedzialności pracownika, pracodawcy i organizacji przyjmującej wolontariuszy. Pomocą będą też ogólnodostępne wzory regulaminów i dokumentacji.

Użyteczna i aktualna definicja wolontariatu

3.1.5. Uporządkowanie definicji wolontariatu na potrzeby polityk publicznych, prawa i statystyki.

Rekomendowane jest rozdzielenie definicji strategicznej, badawczej i ustawowej. Poszerzenie rozumienia wolontariatu w badaniach i statystyce oraz uwzględnienie działań nieformalnych. Szersza definicja miałaby służyć lepszemu uchwyceniu rzeczywistej skali i różnorodności zaangażowania, w tym umożliwiać porównania z badaniami prowadzonymi w innych krajach UE. Ważne jest też określenie w tej definicji roli podmiotu organizującego lub koordynującego działania. Jednocześnie pojawiła się potrzeba dalszej analizy miejsca działań nieformalnych, sąsiedzkich i spontanicznych. Prace nad definicją są w toku, aktualnie realizowane przez Zespół Doradczy przy KPRM.

3.1.6. Regularne badania krajowe dotyczące wolontariatu i wolontariuszy

Rekomendowane są badania w oparciu o nową rozszerzoną definicję pozwalające na systematyczne śledzenie zmian zachodzących w sposobach angażowania się oraz dostarczać danych do monitorowania rozwoju wolontariatu i planowania działań wspierających jego rozwój. Powinny powstać narzędzia pozwalających systematycznie zbieranie informacji o doświadczeniach, potrzebach, oczekiwaniach i satysfakcji wolontariuszy które posłużą do doskonalenia współpracy.

Siła w różnorodności wolontariatu

3.1.7. Rozwijanie nowych form wolontariatu

Rekomenduje się wspieranie rozwoju nowych form wolontariatu, w szczególności krótkoterminowego, mikrowolontariatu, cyfrowego, kompetencyjnego, rodzinnego i pracowniczego, a także działań nieformalnych i sąsiedzkich. Wsparcie powinno uwzględniać zaangażowanie osób starszych, niepełnoletnich oraz z niepełnosprawnościami. Specyfikę nowych form zaangażowania oraz potrzeby ich uczestników należy uwzględniać w istniejących programach i przy projektowaniu nowych instrumentów wsparcia, dostosowanych do dynamicznych zmian społecznych w tym demograficznych.

Zmiana społecznej narracji

3.1.8. Długofalowa strategia komunikacji dot. wolontariatu

Rekomendowane jest budowanie pozytywnego wizerunku liderów wolontariatu jako inspirujących wzorów zaangażowania obywatelskiego i autorytetów. Wzmacnianie widoczności osób, które mogą być przykładami zaangażowania i punktem odniesienia dla innych, wraz z promowaniem pozytywnych przykładów współpracy międzysektorowej i lokalnych inicjatyw obywatelskich. Strategia komunikacji powinna promować nowy język narracji: opisywać szerszy obraz motywacji, korzyści związanych z angażowaniem się, rozwój osobisty, zdobywanie kompetencji, relacje i poczucie wpływu.

3.1.9. Ogólnopolska kampania społeczna

Dla rozwoju wolontariatu konieczna jest większa obecność tego tematu w ogólnopolskich mediach publicznych. Kampania społeczna realizująca strategię komunikacji: pokazująca liderów i różnorodne sposoby działania, prezentująca społeczną, edukacyjną i ekonomiczną wartość zaangażowania obywateli, przyczyni się do zmiany obrazu wolontariatu w społecznej narracji.

3.2. Różnorodne ścieżki angażowania się i wzmacnianie jakości doświadczenia wolontariackiego

Kierunki 2 i 4 dotyczą dwóch powiązanych wymiarów rozwoju wolontariatu: możliwości wejścia w zaangażowanie i znalezienia odpowiedniej dla siebie formy oraz jakości doświadczania wolontariatu.

Współczesny wolontariat powinien oferować różnorodne i równorzędne ścieżki uczestnictwa, odpowiadające na różne potrzeby, motywacje, możliwości i etapy życia. Budowanie takich ścieżek wymaga zarówno ograniczania barier wejścia i rozwijania narzędzi ułatwiających znalezienie odpowiedniego miejsca do działania, jak i zapewnienia wysokiej jakości współpracy w organizacjach.

Trwałość zaangażowania zależy z kolei nie tylko od motywacji wolontariusza, ale także od tego, czy ma on poczucie sprawczości, możliwość rozwoju, dobre relacje i wsparcie oraz czy jego zaangażowanie jest odpowiednio doceniane. Dlatego działania w tym obszarze obejmują cały cykl doświadczenia wolontariackiego – od wejścia w wolontariat i wyboru formy zaangażowania, przez wdrożenie i rozwój, po możliwość powrotu do aktywności.

Takie podejście oznacza również potrzebę dostosowania warunków organizowania wolontariatu do różnorodności osób angażujących się społecznie – w tym ich sytuacji życiowej, możliwości i potrzeb. Adresatami tego zadania są wszyscy korzystający z pracy wolontariuszy.

Ułatwienie wejścia do wolontariatu

3.2.1. Narzędzia cyfrowe ułatwiające dostęp dedykowane poszukującym i organizującym wolontariat

Rozwój wolontariatu powinny wspierać ogólnodostępne i bezpłatne narzędzia cyfrowe ułatwiające podejmowanie, organizowanie i koordynowanie wolontariatu. Powinny to być aplikacje umożliwiające wolontariuszom proste i szybkie wyszukiwanie prac, zgłaszanie się do działań oraz zarządzanie własnym czasem.

Rekomendowane jest utworzenie ogólnopolskiej strony internetowej – ułatwiającej start w wolontariat, kierującej do regionalnych lub lokalnych narzędzi łącznia wolontariuszy z organizatorami wolontariatu oraz ułatwiające dostęp do wiedzy i poradnictwa np.: stron internetowych, grup w social- mediach, a także do baz wiedzy.

Zalecane jest udostępnianie organizacjom narzędzi wspierających rekrutację, komunikację i współpracę z wolontariuszami. Kluczowe rozwiązania powinny być tworzone w formule otwartego oprogramowania (open source), umożliwiającej ich wspólny rozwój,

dostosowywanie i wykorzystywanie przez różne podmioty. Rozwiązania krajowe powinny wzmacniać i integrować istniejące inicjatywy lokalne, zwiększając ich widoczność, dostępność i wzajemną interoperacyjność, a nie zastępować funkcjonujące już narzędzia.

Obiecującym kierunkiem rozwoju cyfryzacji wspierającej wolontariat jest wykorzystanie narzędzi opartych na sztucznej inteligencji do dopasowywania ofert oraz wspierać rekomendowanie kolejnych form zaangażowania, sprzyjające utrzymywaniu aktywności i tworzeniu długofalowych ścieżek uczestnictwa.

Rozwijanie różnorodnej, dostępnej i atrakcyjnej oferty dla wolontariuszy

3.2.2. Zwiększenie atrakcyjności i różnorodności oferty

Wskazywano na potrzebę lepszego przygotowania przez organizatorów wolontariatu oferty działań dla wolontariuszy: dopasowania jej do potrzeb, możliwości i oczekiwań osób zainteresowanych zaangażowaniem.

3.2.3. Zwiększanie dostępności wolontariatu dla mieszkańców małych miejscowości i obszarów wiejskich

Należ zlikwidować ograniczania terytorialne w dostępie do ofert, informacji i infrastruktury wspierającej wolontariat. Na obszarach wiejskich, gdzie sieć NGOs jest słabsza ważną rolę odgrywają w tych działaniach jednostki samorządowe i instytucje kultury.

3.2.4. Włączanie osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym w wolontariat i aktywność obywatelską

Rekomenduje się prowadzenie aktywnych działań docierających do osób pozostających poza istniejącymi sieciami zaangażowania obywatelskiego, w szczególności osób z niepełnosprawnościami, seniorów oraz grup defaworyzowanych.

Ważnym kierunkiem jest tworzenie warunków umożliwiających stopniowe przechodzenie od roli odbiorcy wsparcia do roli osoby aktywnie angażującej się na rzecz innych i społeczności lokalnej. Wymaga to rozwijania dostępnych, elastycznych i dostosowanych do różnych potrzeb form wolontariatu, wzmacniania poczucia sprawczości oraz tworzenia ścieżek włączania społecznego poprzez aktywność obywatelską.

Dzięki temu wolontariat może stawać się narzędziem integracji społecznej, budowania samodzielności i wzmacniania uczestnictwa w życiu publicznym

Satysfakcja, rozwój i dobrostan wolontariuszy

3.2.5. Powszechne standardy współpracy, organizator-wolontariusz

Działaniem wspomagającym rozwój wolontariatu jest opracowanie i upowszechnienie standardów wspierających organizatorów w projektowaniu współpracy z uwzględnianiem specyfiki poszczególnych form wolontariatu Powinny one mieć charakter edukacyjny i wspierający a nie prawo regulacyjny a nie prowadzić do nadmiernej biurokratyzacji ani zwiększania obciążeń administracyjnych.

3.2.6. Dopasowanie ścieżek rozwoju do potrzeb wolontariuszy

Wspieranie organizatorów wolontariatu w tworzeniu indywidualnych ścieżek rozwoju wolontariuszy, uwzględniających ich kompetencje, możliwości, potrzeby i cele rozwojowe. Obejmuje to rozwijanie programów wdrożeniowych, mentoringu i tutoringu, zapewnianie indywidualnego wsparcia oraz tworzenie warunków do świadomego współkształtowania własnej ścieżki zaangażowania. Istotne jest także umożliwianie podejmowania nowych działań i ról w zespole i rozwijania kompetencji, a także wspieranie płynnego przechodzenia między organizacjami.

3.2.7. Rozwijanie kultury współpracy opartej na partnerstwie, współodpowiedzialności i sprawczości wolontariuszy

W celu zachęcania obywateli do angażowania się w wolontariat należy dostrzec wolontariuszy jako partnerów w planowaniu i współtworzeniu działań oraz rozwijać praktyki informacji zwrotnej i wymiany doświadczeń. Należy odejść od modelu, w którym wolontariusz jest przede wszystkim wykonawcą powierzonych zadań, na rzecz traktowania go jako partnera współtworzącego działania organizacji.

3.2.8. Inicjowanie powrotów do aktywności po przerwie

Rekomendacja wynika z założenia, że zmiana sytuacji zawodowej, rodzinnej czy życiowej nie musi oznaczać końca aktywności. Rozwiązania powinny ułatwiać powrót do wolontariatu po okresie przerwy, w tym oferowanie zmiany formy zaangażowania.

3.2.9. Tworzenie społeczności wolontariuszy i mechanizmów wzajemnego wsparcia

Warunkiem rozwoju wolontariatu jest tworzenie przestrzeni do budowania relacji, wymiany doświadczeń i wzajemnego wsparcia między osobami angażującymi się w wolontariat.

3.2.10. Wzmacnianie bezpieczeństwa psychologicznego wolontariuszy

Konieczne jest zorganizowanie wsparcia dla wolontariuszy, indywidualnego i dla grup w formie superwizji, tutoringu, coachingu czy spotkań z psychologiem. Ważne są aktywne działania przeciwdziałające dyskryminacji oraz rozwiązania ograniczające ryzyko przeciążenia i wypalenia.

Docenianie i nagradzanie zaangażowania w wolontariat

3.2.11. Uwzględnianie doświadczenia wolontariackiego w edukacji, rekrutacji i rozwoju zawodowym

Uznanie wartości efektów uczenia się osiąganych poprzez aktywność społeczną sprzyja budowaniu prestiżu wolontariusza, zwiększa motywację do podejmowania zaangażowania obywatelskiego oraz wzmacnia społeczne znaczenie kompetencji rozwijanych poza edukacją formalną i środowiskiem pracy. Dynamikę rozwoju wolontariatu wzmocni uznanie doświadczeń i kompetencji zdobywanych w wolontariacie w procesach edukacyjnych, rekrutacyjnych oraz rozwoju zawodowego.

3.2.12 Korekta mechanizmu przyznawania punktów za wolontariat w rekrutacji szkolnej

Pilnym zadaniem dla Ministerstw Edukacji jest dokonanie ewaluacji i korekty mechanizmu przyznawania punktów za wolontariat w procesach rekrutacji szkolnej, tak aby w większym stopniu premiował rzeczywiste, systematyczne i długofalowe zaangażowanie społeczne. Rozwiązanie to powinno ograniczać nadmierne znaczenie formalnego potwierdzania aktywności oraz wzmacniać postrzeganie wolontariatu jako autentycznej formy zaangażowania obywatelskiego.

3.3. Rozwój spójnej architektury wsparcia wolontariatu

Rozwój wolontariatu wymaga spójnego systemu wsparcia, łączącego lokalną i regionalną infrastrukturę, stabilne finansowanie oraz rozwój kompetencji organizatorów i koordynatorów. System ten powinien opierać się na współpracy administracji publicznej, organizacji społecznych, samorządów i innych partnerów oraz wykorzystywać istniejące zasoby i doświadczenia.

Rozwijanie istniejącej infrastruktury wolontariatu i poszukiwanie nowych rozwiązań

3.3.1. Rozwój sieci lokalnych i regionalnych punktów wsparcia wolontariatu w oparciu o istniejącą infrastrukturę

Rozwój wolontariatu nie będzie możliwy bez rozwiniętej sieci regionalnych i lokalnych punktów wsparcia wolontariatu działających na zasadzie centrów wolontariatu oraz określenie ich roli w krajowej architekturze wspierania i koordynacji wolontariatu. Sieć ta powinna być tworzona przede wszystkim z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury, centrów wolontariatów oraz innych miejsc, w tym bibliotek, domów kultury, centrów aktywności lokalnej, szkół i instytucji kultury, tak aby wzmacniać dostępne zasoby i unikać tworzenia równoległych struktur.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

3.3.2. Programy pilotażowe, testowanie i rozwijanie nowych rozwiązań w zakresie organizowania wolontariatu

Wykorzystywanie pilotaży przez NGOsy lub instytucje publiczne do sprawdzania nowych modeli organizowania wolontariatu przed ich szerszym zastosowaniem to mechanizm, który jest odpowiedzią na dynamiczne zmiany społeczne, ekonomiczne i polityczne w kraju i na świecie oraz na zmieniające się potrzeby, oczekiwania i postawy życiowe obecnych oraz przyszłych pokoleń Polaków.

Wzmacnianie koordynatorów wolontariatu

3.3.3. Systemowe wsparcie rozwoju kompetencji koordynatorów i organizatorów wolontariatu

Rekomenduje się utworzenie systemu wsparcia rozwoju kompetencji koordynatorów i organizatorów wolontariatu, który powinien obejmować bezpłatne szkolenia, programy rozwojowe, mentoring, superwizję. Uzupełnieniem tych działań powinny być powszechnie dostępne bazy wiedzy i dobrych praktyk, poradniki, standardy, materiały metodyczne oraz narzędzia cyfrowe wspierające planowanie, organizowanie i prowadzenie współpracy z wolontariuszami. Ważnym jest budowanie społeczności praktyków służące wymianie wiedzy i doświadczeń. Warto wykorzystać tu doświadczenia kursu zawodowego „Szkoła Dobrego Wolontariatu", organizowanego dla beneficjentów NIW-CRSO, a także nawiązać współpracę z uczelniami wyższymi w celu tworzenia specjalistycznych ścieżek kształcenia przygotowujących do profesjonalnego organizowania i koordynowania wolontariatu.

3.3.4. Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu koordynatorów wolontariatu

Zalecane jest zapewnienie koordynatorom wolontariatu systemowego dostępu do rozwiązań wspierających dobrostan i ograniczających ryzyko wypalenia zawodowego. Działania powinny obejmować w szczególności superwizję, wsparcie psychologiczne, mentoring, wymianę doświadczeń oraz rozwój kompetencji w zakresie zarządzania obciążeniem i profilaktyki wypalenia.

3.3.5 Sieciowanie organizatorów wolontariatu

Propozycja odnosi się do tworzenia trwałych mechanizmów współpracy (np.: lokalnych forów, koalicji, sieci współpracy) pomiędzy podmiotami działającymi lokalnie. Celem jest tu wymiana doświadczeń, lepsze wykorzystanie istniejących zasobów oraz wspólne rozwijanie lokalnej aktywności społecznej.

3.4. Państwo wspierające zaangażowanie obywatelskie

Rozwój wolontariatu wymaga tworzenia społecznych, edukacyjnych i instytucjonalnych warunków sprzyjających zaangażowaniu obywatelskiemu. Kluczowe znaczenie mają: wzmacnianie edukacji obywatelskiej, rozwijanie partnerskiego dialogu pomiędzy administracją publiczną a środowiskiem wolontariatu, budowanie nowej narracji ukazującej społeczną wartość wolontariatu, zwiększanie uznania dla wolontariuszy oraz rozwijanie wiedzy o wolontariacie.

Istotą tej zmiany jest uznanie, że wolontariat tworzy wartość publiczną nie tylko poprzez bezpośrednią pomoc osobom potrzebującym, lecz także poprzez rozwijanie kapitału społecznego, budowanie relacji i zaufania, wzmacnianie więzi lokalnych, aktywizację obywateli oraz kształtowanie kompetencji niezbędnych do wspólnego działania w sytuacjach nadzwyczajnych.

Odporność społeczna nie powstaje bowiem w momencie wystąpienia kryzysu. Jest rezultatem wieloletniego budowania wspólnot, współpracy, wzajemnej odpowiedzialności i gotowości obywateli do działania.

Realizacja tych działań powinna prowadzić do sytuacji, w której wolontariat jest postrzegany jako naturalna i ceniona forma uczestnictwa w życiu społecznym, wspierana przez polityki publiczne, instytucje edukacyjne, organizacje społeczne, media i pracodawców. Przedstawione poniżej rekomendacje odnoszą się do tych wzajemnie powiązanych obszarów.

Wolontariat jako element polityki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i odporności państwa

3.4.1. Uwzględnianie rozwoju wolontariatu w krajowych, regionalnych i lokalnych politykach publicznych

Władze publiczne powinny traktować rozwój wolontariatu jako jeden z instrumentów wzmacniania potencjału społecznego państwa oraz realizacji celów polityk publicznych. Wymaga to włączenia perspektywy wolontariatu do projektowania i realizacji polityk sektorowych oraz prowadzenia spójnych działań wspierających zaangażowanie obywatelskie na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Wolontariat posiada potencjał wspierania realizacji wielu polityk państwa, w szczególności w obszarach:

- Bezpieczeństwa i ochrony ludności – poprzez edukację, przygotowanie mieszkańców do sytuacji kryzysowych, rozwijanie lokalnych sieci pomocy, wspieranie działań humanitarnych i odbudowy społeczności po kryzysach.

- Polityki społecznej – poprzez przeciwdziałanie samotności, wykluczeniu społecznemu, wzmacnianie solidarności międzypokoleniowej i wspieranie osób wymagających szczególnej pomocy.

- Zdrowia publicznego – poprzez działania profilaktyczne, edukacyjne, środowiskowe i wspierające dobrostan psychiczny oraz społeczny.

- Edukacji i polityki młodzieżowej – poprzez rozwój kompetencji obywatelskich, odpowiedzialności społecznej, umiejętności współpracy i przywództwa.

- Rozwoju regionalnego i lokalnego – poprzez aktywizację mieszkańców, wzmacnianie wspólnot, przeciwdziałanie marginalizacji terytorialnej i rozwój lokalnych partnerstw.

- Rozwoju społeczeństwa obywatelskiego – poprzez zwiększanie uczestnictwa obywateli w życiu publicznym, wzmacnianie organizacji społecznych i rozwój kultury współodpowiedzialności.

Włączenie wolontariatu do realizacji tych polityk powinno mieć charakter systemowy i międzyresortowy, z zachowaniem autonomii organizacji społecznych oraz zasady dobrowolności zaangażowania.

Nie chodzi o zastępowanie wolontariuszami pracowników instytucji publicznych czy profesjonalnych służb, ale o wykorzystanie komplementarnych zasobów społecznych, które zwiększają skuteczność działań państwa, umożliwiają dotarcie do różnych grup mieszkańców i wzmacniają zdolność społeczności do samodzielnego rozwiązywania problemów.

3.4.2 Profesjonalizacja wolontariatu na szczeblu samorządowym

Skuteczne wykorzystanie potencjału wolontariatu przez administrację publiczną wymaga rozwijania kompetencji samorządów w zakresie planowania, organizowania i wspierania aktywności obywatelskiej. Pomimo rosnącego znaczenia wolontariatu w rozwiązywaniu problemów społecznych, wiele jednostek samorządu terytorialnego nie dysponuje odpowiednią wiedzą, narzędziami i doświadczeniem pozwalającymi na jego lokalne organizowanie.

W odpowiedzi na te wyzwania **zasadne jest rozszerzenie Korpusu Solidarności - Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego o komponent dedykowany wsparciu samorządów**. Powinien on obejmować działania edukacyjne, doradcze i animacyjne służące podnoszeniu kompetencji urzędników oraz budowaniu trwałej współpracy pomiędzy administracją samorządową, organizacjami społecznymi i mieszkańcami.

Jednym z kluczowych elementów wsparcia powinno być towarzyszenie samorządom w opracowywaniu lokalnych programów i strategii rozwoju wolontariatu. Dokumenty te powinny powstawać w sposób partycypacyjny, przy aktywnym udziale organizacji społecznych,

3.4.3 Wolontariat jako strategiczny zasób państwa w budowaniu odporności społecznej

Współczesne uwarunkowania społeczne, gospodarcze i geopolityczne wymagają nowego spojrzenia na rolę wolontariatu w politykach publicznych. Multikryzysowe doświadczenia ostatnich lat oraz rosnących zagrożeń związanych ze zmianami klimatu, bezpieczeństwem energetycznym i dezinformacją, pokazały, że zdolność państwa do skutecznego reagowania na kryzysy zależy nie tylko od sprawności instytucji publicznych, lecz również od poziomu zaufania społecznego, solidarności, samoorganizacji obywateli i aktywności organizacji pozarządowych. Wolontariat powinien być zatem postrzegany jako strategiczny zasób państwa, wzmacniający jego zdolność do realizacji polityk publicznych, przeciwdziałania kryzysom oraz budowania długofalowej odporności społecznej.

Władze publiczne powinny uznać wolontariat za jeden z istotnych elementów budowania odporności społecznej oraz uwzględniać jego rolę w politykach i dokumentach dotyczących bezpieczeństwa, ochrony ludności oraz procedurach zarządzania kryzysowego. Doświadczenia państw europejskich, w szczególności fińskiego modelu bezpieczeństwa kompleksowego, pokazują, że odporność społeczna jest kształtowana nie tylko przez sprawność instytucji publicznych i służb odpowiedzialnych za reagowanie kryzysowe, ale również przez zdolność obywateli, organizacji społecznych i wspólnot lokalnych do współpracy, wzajemnego wsparcia i samoorganizacji. Tak więc skuteczne przygotowanie społeczeństwa na sytuacje kryzysowe wymaga współdziałania administracji publicznej, organizacji społecznych, sektora prywatnego i obywateli.

Wolontariat może wzmacniać odporność społeczną na każdym etapie cyklu zarządzania kryzysowego. Przed wystąpieniem kryzysu przyczynia się do budowania więzi społecznych, zaufania, lokalnych sieci współpracy oraz kompetencji obywateli. Umożliwia również lepsze rozpoznawanie potrzeb mieszkańców i przygotowywanie społeczności do radzenia sobie z potencjalnymi zagrożeniami. Z tego względu działania rozwijające wolontariat powinny być uwzględniane jako element przygotowania społeczności lokalnych do sytuacji kryzysowych, przy zachowaniu pełnej dobrowolności zaangażowania obywateli oraz wyraźnego rozdzielenia ról wolontariuszy i profesjonalnych służb.

W sytuacji kryzysowej wolontariusze mogą wspierać działania pomocowe, humanitarne, informacyjne i logistyczne, uzupełniając działania instytucji publicznych zgodnie ze swoimi kompetencjami, obowiązującymi procedurami oraz zasadami bezpieczeństwa. Po zakończeniu kryzysu ich rola obejmuje wspieranie odbudowy społeczności, wzmacnianie relacji społecznych, pomoc osobom dotkniętym skutkami zdarzeń kryzysowych oraz odbudowę zdolności wspólnot do dalszego funkcjonowania.

Szczególne znaczenie dla budowania odporności społecznej ma rozwój wolontariatu lokalnego. Organizacje społeczne, grupy nieformalne i inicjatywy obywatelskie prowadzące na co dzień działania edukacyjne, kulturalne, sąsiedzkie czy integracyjne tworzą sieci współpracy, zaufania i wzajemnego

wsparcia, które mogą zostać uruchomione również w sytuacjach nadzwyczajnych. Oznacza to, że **inwestowanie w codzienną aktywność obywatelską stanowi jednocześnie inwestycję w zdolność społeczności do radzenia sobie z przyszłymi kryzysami.**

Dlatego polityka państwa powinna wspierać rozwój wolontariatu nie tylko jako formy aktywności obywatelskiej, ale również jako długofalowy instrument wzmacniania odporności społecznej. Wymaga to uwzględniania potencjału wolontariatu w planowaniu strategicznym, rozwijania współpracy międzysektorowej, wzmacniania lokalnych organizacji i sieci wolontariackich oraz budowania kompetencji obywateli niezbędnych do skutecznego reagowania na wyzwania i zagrożenia współczesnego świata.

3.4.4 Dialog organizatorów wolontariatu z administracją publiczną

Rekomenduje się wprowadzenie międzyresortowej koordynacji polityki wolontariatu, zapewniającej współpracę administracji odpowiedzialnej za społeczeństwo obywatelskie, ochronę ludności, politykę społeczną, edukację i rozwój lokalny. Skuteczny rozwój wolontariatu wymaga trwałych mechanizmów dialogu i współpracy pomiędzy administracją publiczną a organizatorami wolontariatu. Polityki i rozwiązania dotyczące wolontariatu powinny być projektowane i wdrażane w sposób partycypacyjny, z uwzględnieniem doświadczeń i wiedzy środowiska na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Podstawowym warunkiem skuteczności tego dialogu jest zapewnienie przejrzystych procedur rozpatrywania zgłaszanych rekomendacji oraz regularnej informacji zwrotnej dotyczącej sposobu ich wykorzystania. Współpraca powinna opierać się na wzajemnym zaufaniu, przewidywalności oraz współodpowiedzialności za rozwój wolontariatu, także poprzez koordynację działań pomiędzy obszarami polityk publicznych, w szczególności edukacji, polityki społecznej, zdrowia, kultury i społeczeństwa obywatelskiego

Budowanie zainteresowania i wiedzy o wolontariacie wśród obywateli

3.4.5. Wykorzystanie tematu wolontariatu w edukacji obywatelskiej na wszystkich etapach kształcenia

Zalecane jest wykorzystywanie doświadczenia wolontariackiego jako sposobu uczenia się poprzez działanie oraz rozwijania postaw obywatelskich, sprawczości i odpowiedzialności za wspólnotę już na wczesnych etapach edukacji.

3.4.6. Usunięcie barier współpracy placówek edukacyjnych z organizacjami społecznymi oraz rozwijanie kompetencji pracowników odpowiedzialnych za wolontariat

Aby rozwijać wolontariat szkolny należy tworzyć warunki ułatwiające współpracę placówek edukacyjnych z organizacjami społecznymi poprzez ograniczanie barier prawnych i organizacyjnych oraz wzmacnianie kompetencji dyrektorów, nauczycieli, opiekunów szkolnych kół wolontariatu. Osobom pełniącym funkcje koordynacyjne należy zapewniać wiedzę, odpowiednie warunki, wsparcie i prestiż oraz swobodę rozwijania inicjatyw.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

3.4.7. Zapewnianie ciągłości zaangażowania w wolontariat na kolejnych etapach życia

Wolontariat powinien tworzyć spójną ścieżkę rozwoju aktywności obywatelskiej, umożliwiając płynne przechodzenie między kolejnymi etapami edukacji i życia zawodowego. Istotne jest tworzenie warunków, dzięki którym doświadczenia zdobywane w szkole mogą być kontynuowane na uczelni, a następnie rozwijane w dorosłym życiu. Takie podejście sprzyja budowaniu trwałych postaw obywatelskich, wzmacnia poczucie sprawczości oraz zwiększa szanse na długofalowe zaangażowanie społeczne.

3.4.8. Promowanie dobrych praktyk i historii podkreślających; z jednej strony społeczną wartość z drugiej osobiste korzyści z wolontariatu

Zwiększenie zainteresowania wolontariatem wymaga budowania nowej narracji społecznej, ukazującej różnorodność jego form i uczestników. Warto przedstawiać historie wolontariuszy reprezentujących różne środowiska i modele zaangażowania, a także doświadczenia liderów, które pokazują społeczną wartość działania, wzmacniają poczucie sprawczości i podkreślają osobistą satysfakcję płynącą z tej aktywności.

Zachęcanie do wolontariatu wymaga pokazywania go nie tylko jako sposobu udzielania pomocy, ale również jako formy budowania relacji, wzmacniania wspólnot lokalnych i kapitału społecznego. Wskazywano na potrzebę rozwijania działań pokazujących wpływ wolontariatu na rozwój społeczności oraz tworzenia inicjatyw wzmacniających prestiż działalności wolontariackiej.

3.4.9. Organizowanie konferencji, seminariów i forów wymiany doświadczeń dla organizatorów wolontariatu

Propozycja dotyczy tworzenia przestrzeni do systematycznej wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy organizatorami wolontariatu z różnych sektorów – publicznego, społecznego i biznesu.

3.4.10. Wspieranie współpracy środowiska naukowego i praktyków oraz upowszechnianie wyników badań i dobrych praktyk

Rozwój wolontariatu wymaga lepszego przepływu wiedzy pomiędzy środowiskiem naukowym a osobami i organizacjami zajmującymi się wolontariatem w praktyce. Należy inicjować i wspierać taką współpracy jak również upowszechnianie wyników badań i doświadczeń.

Finansowanie wolontariatu

3.4.11. Zapewnienie dedykowanego i wieloletniego finansowania rozwoju wolontariatu w ramach polityk krajowych i samorządowych

Rekomenduje się stworzenie stabilnych, wieloletnich mechanizmów finansowania rozwoju wolontariatu, w tym reforma Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018–2030, realizowanego w NIW-CRSO. Na poziomie samorządowym finansowanie powinno być uwzględniane w szczególności w programach współpracy z organizacjami pozarządowymi, konkursach ofert oraz w ramach zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego. Mechanizmy te powinny obejmować koszty koordynacji wolontariatu, rozwijania kompetencji organizatorów oraz tworzenia i utrzymywania lokalnej infrastruktury wsparcia.

Warunkiem skuteczności tych rozwiązań jest określenie podziału odpowiedzialności oraz zasad finansowania pomiędzy administracją rządową a jednostkami samorządu terytorialnego.

3.4.12. Zapewnienie dostępnych programów grantowych dla małych organizacji i grup nieformalnych

Zalecane jest rozwijanie prostych mechanizmów grantowych, umożliwiających finansowanie działań małych organizacji oraz grup nieformalnych. Instrumenty te powinny obejmować koszty koordynacji wolontariatu, funkcjonowania centrów wolontariatu oraz pracy lokalnych animatorów.

Warunki udziału, wymagania formalne i sposób rozliczania środków powinny być dostosowane do potencjału podmiotów dysponujących ograniczonymi zasobami organizacyjnymi i finansowymi, tak aby zapewnić im rzeczywisty dostęp do wsparcia, czyli dostosowanie programów grantowych i sprawozdawczości do działań krótkoterminowych, projektowych i mikro-zaangażowania, a także elastyczne formy porozumień, w tym porozumienia ramowe i jednorazowe.

3.4.13. Utworzenie mechanizmów szybkiego finansowania działań wolontariackich w sytuacjach kryzysowych

Szczególnie w aktualnej sytuacji politycznej na świecie pilnym zadaniem jest ustanowienie elastycznych mechanizmów umożliwiających szybkie uruchamianie środków finansowych w odpowiedzi na sytuacje kryzysowe powodujące wzrost zapotrzebowania na działania wolontariackie. Rozwiązania te powinny zapewniać uproszczone procedury, przejrzyste zasady dostępu do finansowania oraz możliwość pokrywania niezbędnych kosztów organizacji, koordynacji i zabezpieczenia działań wolontariuszy.

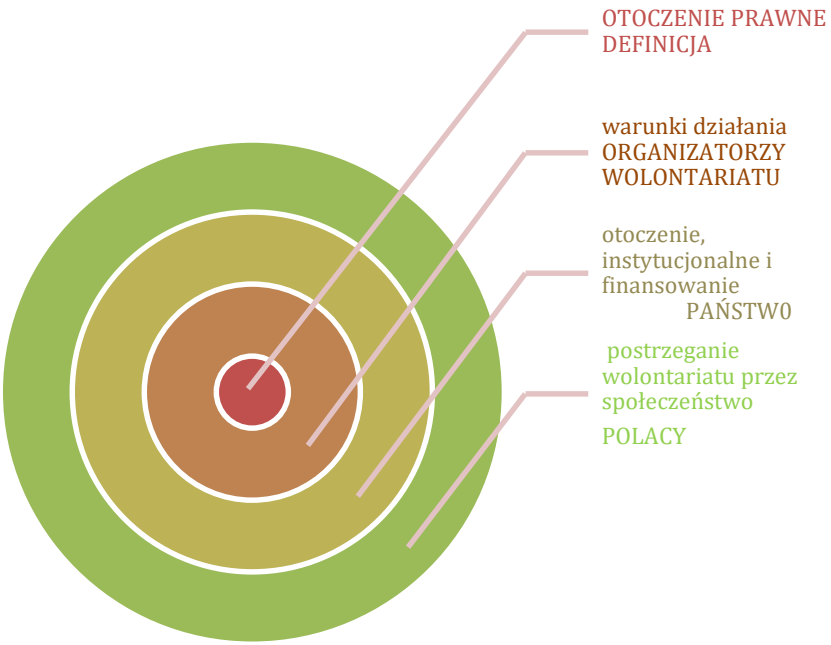
3.4.14. Nowy zawód Koordynator Wolontariatu

Rejestracja nowego zawodu w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji oraz KziS.[13]

[13] KZiS Klasyfikacja Zawodów i Specjalności w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Podsumowanie

Przedstawiony materiał pokazuje, że rozwój wolontariatu wymaga działań jednocześnie na kilku poziomach: od sposobu rozumienia i organizowania wolontariatu, przez warunki, w jakich ludzie mogą się angażować, po otoczenie instytucjonalne, prawne i społeczne.

WOLONTARIAT - poziomy działań rozwojowych.

Kierunki strategiczne opisane w rozdziale 2 oraz **rekomendacje** przedstawione w rozdziale 3 tworzą ramę możliwych zmian, które mogą przybliżać realizację wizji wolontariatu w Polsce do 2035 roku.

Wspólnym mianownikiem tych propozycji **jest odejście od myślenia o wolontariacie jako o jednym, stosunkowo jednolitym modelu aktywności.** Wolontariat staje się coraz bardziej zróżnicowany pod względem form, czasu i sposobów angażowania się. Oznacza to potrzebę tworzenia warunków, które pozwalają ludziom podejmować aktywność na różne sposoby i na różnych etapach życia, a organizatorom odpowiadać na tę różnorodność bez nadmiernego obciążenia formalnościami.

Kluczowym jest, aby profesjonalizacja organizowania wolontariatu oznaczała rozwój kompetencji i jakości współpracy, a nie tworzenie kolejnych procedur.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW Narodowy Instytut Wolności
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Korpusu Solidarności – Rządowego Programu Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018-2030
Korpus Solidarności

Z perspektywy systemowej oznacza to potrzebę **budowania spójnej, ale niekoniecznie scentralizowanej architektury wsparcia**. Powinna ona zapewniać stabilne warunki rozwoju wolontariatu, a jednocześnie pozostawiać przestrzeń dla różnorodności lokalnych rozwiązań, oddolnych inicjatyw i nowych form zaangażowania. Istotne jest również wzmacnianie zdolności systemu do uczenia się poprzez badania, monitoring, wymianę wiedzy oraz reagowanie na zmieniające się warunki społeczne i technologiczne. Tak rozumiana architektura wsparcia jest jednym z kluczowych elementów wizji 2035 przedstawionej w dokumencie.

Kluczowi aktorzy we wdrażaniu Strategii

Realizacja tak rozumianej Strategii będzie wymagała współpracy wielu grup podmiotów. Ich role nie powinny być traktowane jako zamknięty podział kompetencji, lecz jako propozycja pożądanego układu współpracy. Skuteczność wdrażania będzie zależała zarówno od działań poszczególnych aktorów, jak i od tego, czy będą oni w stanie współpracować.

Administracja rządowa powinna tworzyć warunki prawne i programowe dla rozwoju wolontariatu, zapewniać finansowanie oraz koordynację działań podjętych w różnych obszarach polityki publicznej. Odpowiada też za tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi wolontariatu w skali kraju oraz zapewnianie stabilnych mechanizmów finansowania i dystrybucji środków przeznaczonych na jego rozwój.

Do zadań administracji centralnej należy również monitorowanie rozwoju wolontariatu, gromadzenie danych służących podejmowaniu decyzji publicznych oraz realizacja ogólnopolskich działań informacyjnych i promocyjnych. Ważną rolą jest wspieranie współpracy międzysektorowej, w szczególności pomiędzy organizacjami pozarządowymi i samorządami lokalnymi, a także tworzenie warunków do wymiany doświadczeń, sieciowania i wzmacniania potencjału.

Administracja publiczna odpowiada ponadto za rozwój wolontariatu w instytucjach publicznych, wspieranie organizatorów wolontariatu poprzez odpowiednie narzędzia i programy oraz koordynowanie działań służących realizacji strategii rozwoju wolontariatu na poziomie krajowym.

Trzeba mieć na uwadze, że zakres zadań Strategii wykracza poza możliwości jednego programu czy jednej instytucji publicznej. **Jej realizacja będzie wymagała współpracy różnych resortów oraz wykorzystania różnych źródeł finansowania. Instrumenty pozostające w dyspozycji NIW-CRSO nie obejmują wszystkich podmiotów, których udział będzie potrzebny do realizacji przedstawionej wizji.**

Samorządy mogą tworzyć lokalne warunki do rozwoju wolontariatu – m.in. poprzez uwzględnianie go w lokalnych politykach i programach współpracy z organizacjami społecznymi, udostępnianie infrastruktury oraz wspieranie lokalnych sieci współpracy. **Szczególne znaczenie ma tutaj możliwość łączenia działań instytucji publicznych, organizacji społecznych i lokalnych inicjatyw.**

Organizacje pozarządowe pozostają kluczowymi organizatorami wolontariatu, ale ich rola może wykraczać poza samo organizowanie pracy wolontariuszy. W wizji rozwoju przedstawionej w dokumencie organizacje są również animatorami lokalnej aktywności, partnerami dla instytucji publicznych oraz podmiotami wspierającymi oddolne inicjatywy.

Warunkiem realizacji celów strategii jest aktywna rola organizacji pozarządowych i środowiska obywatelskiego, Organizacje jako pierwsze identyfikują bariery i potrzeby rozwojowe, przygotowują propozycje zmian systemowych i prawnych oraz prowadzą działania rzecznicze na rzecz tworzenia sprzyjającego otoczenia dla aktywności społecznej. Istotnym elementem ich roli jest budowanie koalicji i partnerstw międzysektorowych, udział w pracach nad rozwiązaniami wspierającymi rozwój wolontariatu oraz promowanie modeli współpracy pomiędzy organizacjami społecznymi, samorządami i innymi instytucjami.

W perspektywie realizacji strategii organizacje pozarządowe pełnią również funkcję animatorów lokalnej aktywności obywatelskiej, wspierają oddolne inicjatywy społeczne, uczestniczą w sieciowaniu podmiotów zaangażowanych w rozwój wolontariatu oraz upowszechniają dobre praktyki. Ważnym obszarem ich działalności jest także edukacja obywatelska, kształtowanie postaw prospołecznych oraz promowanie idei wolontariatu, dzięki czemu wzmacniają społeczne zaangażowanie obywateli i budują kapitał społeczny niezbędny do osiągnięcia celów strategii.

Szkoły i uczelnie mają szczególne znaczenie dla pierwszych doświadczeń zaangażowania oraz rozwijania kompetencji obywatelskich. Środowisko akademickie pełni istotną rolę w rozwijaniu wiedzy, kompetencji i innowacyjnych rozwiązań wspierających wolontariat. Jego zadaniem jest dostarczanie wsparcia eksperckiego dla działań i polityk publicznych dotyczących rozwoju wolontariatu, a także prowadzenie badań pozwalających lepiej rozumieć skalę, uwarunkowania i efekty zaangażowania społecznego.

Rolą uczelni jest również promowanie idei wolontariatu i aktywności obywatelskiej wśród studentów, pracowników naukowych i społeczności lokalnych oraz wspieranie budowania kultury zaangażowania społecznego opartej na odpowiedzialności za wspólnotę i dobro wspólne. Równocześnie środowisko akademickie odpowiada za włączanie wolontariatu do programów kształcenia, praktyk studenckich i innych form zdobywania doświadczeń edukacyjnych, tak aby rozwój kompetencji społecznych stanowił integralny element procesu nauczania.

Biznes może natomiast rozwijać wolontariat pracowniczy i kompetencyjny, wykorzystując własne zasoby i kompetencje we współpracy z organizacjami społecznymi. Przedsiębiorstwa pełnią ponadto istotną funkcję w promowaniu idei wolontariatu i odpowiedzialności społecznej, zachęcając pracowników, partnerów i klientów do angażowania się w działania na rzecz dobra wspólnego oraz wzmacniając społeczne znaczenie aktywności obywatelskiej.

Rolą pracodawców jest również aktywne uczestnictwo w partnerstwach i inicjatywach międzysektorowych służących rozwojowi wolontariatu, współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz wspieranie działań budujących lokalny kapitał społeczny. Ważnym obszarem zaangażowania sektora biznesowego jest także zapewnianie wsparcia finansowego dla programów, przedsięwzięć i infrastruktury.

Istotnym aktorem pozostają również *sami wolontariusze i środowisko osób organizujących wolontariat*. W środowisku NGOs istnieje potrzeba silniejszej reprezentacji w dialogu z administracją centralną. W trakcie konsultacji pojawił się **postulat stworzenia struktury, sieci lub federacji, która mogłaby wzmacniać wspólne rzecznictwo i reprezentację interesów środowiska**. Nie przesądza to o konkretnej formie takiej reprezentacji, ale wskazuje na *potrzebę stworzenia i wspierania trwałego mechanizmu dialogu* między środowiskiem wolontariatu a administracją (centralną i samorządową).

Warunki skutecznego wdrażania Strategii

Niezależnie od podziału odpowiedzialności za wdrażanie Strategii między instytucje i partnerów z trzeciego sektora osiągnięcie jej celów wymaga spełnienia kilku warunków.

1. **Po pierwsze, mapa drogowa wdrażania Strategii i wskazanie realizatorów.**

Pierwszym krokiem po zaakceptowaniu Strategii powinno być przygotowanie mapy drogowej jej wdrażania, która przełoży wybrane kierunki i propozycje na *kolejność działań, określi kluczowe zależności między nimi, kamienie milowe oraz podmioty odpowiedzialne za ich realizację. Potrzebne jest tu spojrzenie eksperckie, pozwalające określić, które działania są warunkiem uruchomienia kolejnych, jakie zmiany prawne, organizacyjne lub finansowe muszą zostać przeprowadzone w pierwszej kolejności, a które rozwiązania mogą być wdrażane równolegle*. Na tym etapie powinien zostać również określony *podział odpowiedzialności za realizację Strategii, z uwzględnieniem kompetencji i możliwości poszczególnych instytucji.*

2. **Po drugie, ciągłość i jednoznaczna odpowiedzialność za wdrażanie.**

Strategia wymaga mechanizmu, który pozwoli przełożyć jej założenia na konkretne decyzje i działania oraz śledzić postępy w ich realizacji. Potrzebny jest stały **mechanizm monitorowania**, obejmujący zarówno postęp prac, jak i ocenę, czy podejmowane działania rzeczywiście odpowiadają na zmieniające się potrzeby wolontariatu. Istotne jest przy tym

zachowanie ciągłości procesu i odpowiedzialności za jego prowadzenie, tak aby realizacja Strategii nie zależała wyłącznie od pojedynczych osób, projektów czy kadencji.

3. **Po trzecie, kontynuowanie udziału środowiska.**

Wdrożenie Strategii powinno zachować partycypacyjny charakter procesu. Oznacza to nie tylko konsultowanie gotowych rozwiązań, ale także włączanie przedstawicieli różnych środowisk w ich rozwijanie, testowanie i ocenę. Szczególne znaczenie ma zachowanie ciągłości między kolejnymi etapami procesu, tak aby wiedza zgromadzona podczas dotychczasowych prac nie została utracona. Ważne jest również zapewnienie uczestnikom informacji zwrotnej o tym, w jaki sposób ich propozycje i uwagi zostały wykorzystane.

4. **Po czwarte, korzystanie z istniejącego dorobku.**

Kolejne działania powinny wykorzystywać istniejące badania, rekomendacje i dobre praktyki organizacji. Ważne jest przy tym pokazywanie, w jaki sposób ten dorobek został wykorzystany. Pozwoli to uniknąć rozpoczynania kolejnych procesów od początku oraz zwiększy wiarygodność działań podejmowanych w ramach Strategii. Szczególnie istotne jest również *wykorzystywanie istniejących rozwiązań, zasobów i doświadczeń zamiast tworzenia równoległych struktur* tam, gdzie nie jest to konieczne.

5. **Po piąte, widoczne efekty i uczenie się w działaniu.**

Wdrażanie Strategii powinno przynosić pierwsze konkretne efekty możliwie wcześnie. Mogą nimi być zarówno zmiany systemowe, jak i uruchomienie rozwiązań wypracowanych już w ramach wcześniejszych procesów. Widoczne rezultaty będą istotne dla budowania zaufania do Strategii, ale również pozwolą sprawdzać w praktyce, które rozwiązania działają, a które wymagają zmiany. Tam, gdzie nie ma pewności, co do skuteczności proponowanych rozwiązań, *warto wykorzystywać pilotaże i inne formy testowania przed ich szerszym wdrożeniem.*

6. **Po szóste, elastyczność i możliwość aktualizacji.**

Strategia obejmuje perspektywę do 2035 roku, dlatego nie powinna być traktowana jako zamknięty katalog działań. Zmiany demograficzne, technologiczne i społeczne mogą w kolejnych latach tworzyć nowe potrzeby i nowe formy zaangażowania. Mechanizm wdrażania powinien więc umożliwiać okresową ocenę założeń Strategii oraz ich aktualizowanie na podstawie danych, doświadczeń i zmian zachodzących w społeczeństwie. Aktualizacja powinna być traktowana nie jako odstąpienie od Strategii, ale jako element odpowiedzialnego zarządzania jej realizacją.